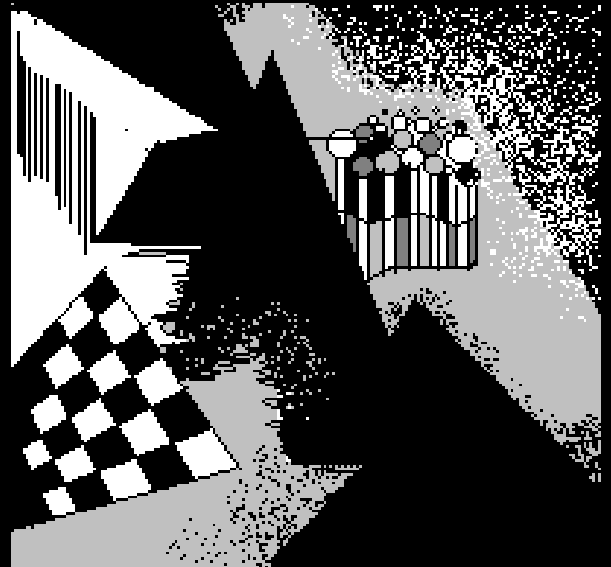

Lunds universitet
Samhällsvetenskapliga institutionen
D-uppsats i medie- och kommunikationsvetenskap
Handledare: Peter Dahlgren
VT 2004

Den Svårtämjda Opinionen

**–En studie av opinionsbildning
och demokrati på DN Debatt i
anknytning till EMU-valet**

Jonas Johansson

MKV 304

Sammanfattning

DN Debatt sägs vara ett av Sveriges mest inflytelserika opinionsbildande forum och vad som ges utrymme här och vad detta i förlängningen får för konsekvenser är utgångspunkten för denna studie. Studieobjektet DN Debatt undersöks i anslutning till den svenska folkomröstningen till EMU och ramsäts av opinions- och demokratispekter. Denna utgångspunkt leder fram till en problemformulering med mål och syfte.

Mål: Målet med denna studie är att kartlägga och utvärdera debatten på DN debatt inför EMU-valet. Jag vill således lyfta fram vilka aktörer, ämnen samt vilken typ av argumentationer som gavs utrymme på kanske Sveriges viktigaste debattarena. Dessutom vill jag undersöka hur stort utrymme ja respektive nej-sidan åtnjöt samt vilken typ av argumentation som kännetecknade de båda sidorna i debatten.

Syfte: Syftet är att fördjupa kunskapen kring opinionsbildning på debattsidor i anslutning till en folkomröstning eller inför ett val. Jag vill problematisera kring begreppet opinion för att belysa och förklara svenska folkets förhållningssätt till EU och EMU. Vidare vill jag analysera ja- och nej-sidans argumentationer utifrån ett opinionsbildningsperspektiv för att öka förståelsen för vilka villkor som modernt kampanjarbete ställs inför. Det övergripande syftet är att utifrån demokratiska aspekter diskutera hur en debattsida av DN Debatts kaliber bör förhålla sig gentemot medborgarna samt att visa vilka konsekvenser det för med sig om dessa demokratiska krav förbises.

I teoridelen problematiseras opinioner utifrån det svenska perspektivet. I första hand ansluter jag mig till Lewis kritiska teoribildning i ämnet. Jag visar hur medierna är tätt sammankopplade med hur vi omfattar vår värld och därmed också får stor betydelse för våra attityder och förhållningssätt som föregår yttrandet av en opinion. Vidare diskuterar jag vår representativa demokrati där jag lägger tonvikt på deliberativa demokratiteorier. Här betonas det offentliga samtalet och potentialen i folkets deliberation. Jag argumenterar för att vår demokrati måste sträva efter att få in fler deliberativa inslag som hämtar sin styrka ur det folkliga samtalet. För att studera studieobjektet använder jag mig av en kvantitativ innehållsanalys där jag visar vilka aktörer som dominerar debattutrymmet samt visar förhållandet mellan ja- och nejdebattörerna. Vidare använder jag en argumentationsanalys för att analysera de argumentationer som förekommer.

Förhållandet mellan ja- och nejsidan är ojämnt. Ja-sidan har perioden tre månader innan valet nästan dubbelt så många artiklar på debattsidan jämfört med nej-sidan. Kategoriseringen av aktörer visar vidare att professorer och forskare dominerar debattforumet följt av politiker. Kritiken ligger, förutom snedfördelningen av utrymmet, i en alltför tät koppling till den politiska sfären. När ämnen i alltför hög utsträckning har sitt ursprung i den politiska sfären försvinner tanken med en offentlig sfär som hämtar sitt bränsle från den folkliga deliberationen. Därför får potentialen hos den offentliga arenan DN Debatt värderas efter hur väl den politiska sfärens aktörer kan representera de åsiktsströmningar och samtal som finns ute bland folket. Med obalansen mellan kolliderande intressen på DN Debatt i åtanke kvarstår kritiken mot debattsidan utifrån demokratiska aspekter.

Slutligen visar studien att argumentationerna präglas av en viss försiktighet och där det inte lovas eller garanteras något ifråga om EMU-samarbetet. Nej-sidan uttrycker risker och faror med projektet samtidigt som ja-sidan ser potentiella vinster med att tacka ja samtidigt som det kan vara en förlust att stanna utanför. Debatten får därför en känslomässig prägel som bottnar i hur medborgaren upplever EU, demokrati och Sverige i förhållande till andra länder. Denna känsla är uppbyggd under en lång tid genom komplexa processer som har en nära koppling till medierna. EU-bevakning under snart tio år samt ständig nyhetsinformation om Sverige sätter kognitiva ramar för vad medborgare tänker om EMU-projektet. Konklusionen är därför att opinioner föregås av processer som är djupt rotade och även om valet bara står mellan ett ja och ett nej är det slutgiltiga yttrandet av en opinion betydligt mer komplext än enkelt grundat. Svårigheten för moderna kampanjer är att kartlägga och förstå dessa mönster bland medborgarna innan man målmedvetet arbetar för att nå resultat.

DN:s opinionsbildande potential är nära knutet till dess agendasättande roll. I EMU-valet får dess definierande roll omformuleras något eftersom debatten inte initieras genom DN Debatt i första hand. Snarare ligger dess styrka i de aktörer som ges utrymme och får rollen som dominant opinionsledare. Därigenom återkommer jag till den snedfördelning av debattplatser som tidigare problematiserats i studien.

Innehållsförteckning

INLEDNINGSVIS	3
DN DEBATT	3
INFÖR EMU-VALET	4
MÅL	5
SYFTE	5
DISPOSITION	6
VERKTYG INFÖR RESAN	8
POLITISK KOMMUNIKATION OCH VÅR REPRESENTATIVA DEMOKRATI	8
DELTAGARDEMOKRATI OCH DELIBERATIV DEMOKRATI	10
MEDIAL OFFENTLIGHET, OPINION OCH EMU	13
OFFENTLIGHET OCH MEDIERNAS ROLL I OPINIONSILDNING	13
OPINIONER	15
DEN SVENSKA SJÄLVBILDEN	17
VÄGEN TILL MÅLET	20
URVAL	21
DEBATTARTIKLAR	21
DEN KVANTITATIVA ANALYSEN	22
DEN KVALITATIVA ANALYSEN	22
ARGUMENTATIONSANALYS	23
STUDIENS INTERSUBJEKTIVITET	24
GENERALISERBARHET	25
FRAMME VID SLUTET	26
DE SOM VAR MED	26
PROFESSORER OCH FORSKARE	26
JOURNALISTER, KONSTNÄRER OCH KULTURARBETARE	27
POLITIKER	28

ORGANISATIONER	28
FÖRETAG OCH INSTITUTIONER SAMT AMBASSADÖRER	29
SLUTSATSER	29
SKEV FÖRDELNING AV PLATSER	32
REPRESENTATIVITET OCH PROPORTIONALITET	32
FOLKBILDNING	34
VAD SOM EGENTLIGEN SADES	35
JA-SIDANS PLIKTARGUMENT	35
DEMOKRATI	36
EKONOMI	37
TANKEN OM FRIPASSAGERARE	39
NEJ-SIDANS HÄLSOARGUMENT	40
KRITIK OCH REPLIK	40
<u>RESAN SLUT – TID FÖR TANKE</u>	<u>42</u>
DN DEBATTS ROLL I OPINIONSBILDNINGEN	45
DEN DEMOKRATISKA DIMENSIONEN	46
<u>LITTERATUR</u>	<u>48</u>
BÖCKER OCH AVHANDLINGAR	48

Inledningsvis

Den svenska folkomröstningen till EMU föregicks av en livlig debatt där riksdagspartierna och andra landsomfattande organisationer inte var lika enade som vid EG-omröstningen 1994. DN debatt är ett välkänt och agendasättande forum som politikens aktörer sätter ett stort värde på. Därför är det viktigt att den debatt som förs här präglas av ett rimligt och sakligt innehåll. Dessutom bör debattartiklarna representera en mångfald av intressen samtidigt som deras argumentationer tillför något nytt till den rådande debatten. Min studie handlar om hur väl DN Debatt förvaltar sin position som ett av Sveriges viktigaste debattforum vid folkomröstningen till EMU 2003. Studien ramsätts av demokratiska aspekter och opinionsteorier.

Folkomröstningar är sällsynta i Sverige och under 1900-talet hade vi endast fem stycken.¹ Folkomröstningar är i första hand rådgivande och det har inte alltid varit naturligt för riksdagen att följa medborgarnas val. Vid folkomröstningen om högertrafik 1955 ville 82,9 % av befolkningen behålla vänstertrafiken, men 1967 infördes trots detta högertrafiken. Senare folkomröstningar med fler val än två har givit oklara resultat som den om ATP och den om kärnkraften. Vid folkomröstningen till EU 1994 lovade riksdagen att resultatet skulle följas och det skedde även inför EMU-valet. Det här innebär att folkomröstningen åtnjuter en helt annan legitimitet än tidigare. Att förankra samhällsfrågor via folkomröstningar och låta medborgarna delta i besluten visar tecken på att vår demokrati kan vara under utveckling. Demokratiaspekten är en viktig del av denna studie och jag kommer i teoridelen att redogöra för min normativa ståndpunkt vad det gäller demokrati.

DN Debatt

Sedan 1998 är Dagens Nyheter oberoende liberal och dess debattsida sägs vara ett av Sveriges mest inflytelserika opinionsbildande forum. De dagliga debattinläggen i Sveriges största morgontidning Dagens Nyheter tjänar regelbundet som källa till kommentarer och diskussioner i nyhetssändningar i andra medier och utgör relativt ofta startskottet till större debatter.² DN:s debattsida återkommer sju dagar i veckan på sidan 4 i A-delen i tidningen och på den får olika debattörer uttrycka sina åsikter i olika frågor, samtidigt som deras ord

¹ Ådahl & Eklund, 2003:177. Folkomröstningar i Sverige. 1922 om Rusdrycksförbud, 1955 om Högertrafik, 1957 om ATP, 1980 om Kärnkraften och 1994 om EU.

² Kroon, 2001:69

redigeras för att skapa puffar, rubriker och ingresser. Debattartiklar skiljer sig från nyhetsartiklar på det sätt att de öppet förmedlar någons åsikter och synpunkter i någon fråga. De följer samtidigt inte nyhetsartikelns upplägg 'det viktigaste först' utan följer snarare ett linjärt berättande eller argumenterande. Alla artiklar är, oberoende av längd, uppbyggda på i stort sett samma sätt. Debattartikeln kommenterar eller reflekterar över en händelse, ett politiskt beslut eller en pågående debatt. Flera artiklar kan publiceras samma dag, men det vanligaste upplägget är att en enda artikel publiceras. Denna tar upp övre hälften av sidan medan den nedre delen tas upp av reklamannonser. DN debatt är allmänt känd för sin svårtillgänglighet vad det gäller att bli publicerad för andra än personer i samhällets elit. Det är i första hand ett forum för politiker, forskare och företrädare för samhällets etablerade institutioner och organisationer.

En debattartikel på DN Debatt blir till genom att redaktionen kontaktar en potentiell författare som får en förfrågan om att skriva något. Alternativt skickas en text spontant in till redaktionen. Textens nyhetsvärde bedöms efter traditionella nyhetsvärderingskriterier av redaktionen som också kan föreslå vissa förändringar av innehållet, till exempel vad det gäller fördjupningar av vissa resonemang.³

Inför EMU-valet

Den dramatiska folkomröstningen till EU 1994 var unik i Sverige. Då enades i stort sett alla landets tyngsta opinionsbildare och organisationer i kampen för ett medlemskap. LO-ledningen slog sig samman med SAF, Folkpartiet och LRF och Moderaternas Carl Bildt stod sida vid sida med Socialdemokraternas Ingvar Carlsson för att argumentera för ett ja. Det borgerliga blocket stod enat efter att Centern i sista minuten ställde sig bakom ja-kampanjen även om det fanns stridigheter inom partiet. Det var egentligen bara resurssvaga Miljöpartiet och Vänsterpartiet som hade en partilinje som kämpade för ett nej. Största skillnaden mot 1994 för 2003 års EMU-kampanj var att partierna och organisationerna var mer splittrade inifrån. Centern blev uttalade EMU-motståndare och det enda parti som i sin helhet backade upp EMU var folkpartiet. Socialdemokraterna hade stora stridigheter inom partiet och de fackliga leden hade svårt att komma överens i frågan om EMU. Inte ens arbetsgivarna och näringslivsdirektörerna stod eniga bakom ett ja till EMU.⁴

³ Kroon, 2001:74

⁴ Ådahl & Eklund, 2003:179-185

Under och efter EU-omröstningen pågick en livlig diskussion om att den resursstarka ja-sidan fick för stort utrymme i debatten jämfört med den resurssvaga nej-sidan. Medierna kritiserades för att genomgående lyfta fram fler ja än nej-artiklar. Inför EMU-omröstningen fanns fortfarande skillnader i resurser mellan ja och nej-sidan med fördel för de förstnämnda. Det är därför intressant att se om denna bild kvarstår i valet till EMU 2003. Hur väl DN debatt agerade som neutral opinionsbildare inför folkomröstningen leder mig fram till studiens mål och syfte.

MÅL

Målet med denna studie är att kartlägga och utvärdera debatten på DN debatt inför EMU-valet. Jag vill således lyfta fram vilka aktörer, ämnen samt vilken typ av argumentationer som gavs utrymme på kanske Sveriges viktigaste debattarena. Dessutom vill jag undersöka hur stort utrymme ja respektive nej-sidan åtnjöt samt vilken typ av argumentation som kännetecknade de båda sidorna i debatten.

SYFTE

Syftet är att fördjupa kunskapen kring opinionsbildning på debattsidor i anslutning till en folkomröstning eller inför ett val. Jag vill problematisera kring begreppet opinion för att belysa och förklara svenska folkets förhållningssätt till EU och EMU. Vidare vill jag analysera ja- och nej-sidans argumentationer utifrån ett opinionsbildningsperspektiv för att öka förståelsen för vilka villkor som modernt kampanjarbete ställs inför.

Det övergripande syftet är att utifrån demokratiska aspekter diskutera hur en debattsida av DN Debatts kaliber bör förhålla sig gentemot medborgarna samt att visa vilka konsekvenser det för med sig om dessa demokratiska krav förbises.

Med utgångspunkt i problemformuleringen vill jag ställa följande delfrågor:

- Hur väl uppfyller DN debatt sin roll som neutralt och sakligt forum för opinionsbildning?
- Vilka aktörer syns mest i debatten och vilka intressen företräder de?
- Är det någon skillnad på hur mycket utrymme ja- respektive nejsidan får och i så fall, vad får denna skillnad för demokratiska konsekvenser?
- Vad kännetecknar nej-sidans respektive ja-sidans argumentation och vad betyder det för

opinionen?

En sådan här studie är viktig då den belyser problematiken som vår tids demokratier står inför. För att vår demokrati ska kunna fungera är det viktigt att den hela tiden reformeras och förfinas för att möta upp de krav som samhället ställer på ett sunt folkstyre. Medierna har vuxit fram som en oumbärlig del i samhällsapparaten som en förmedlare och ifrågasättare av politiska budskap som får återverkningar för vårt styre. För att medborgare ska kunna ingå i den demokratiska processen krävs att de görs delaktiga i den politik som initieras och förs av makthavarna. Som en naturlig följd av den demokratiska aspekten följer en opinionsdimension. Det är viktigt att förstå vad opinionsbildning är och hur den tar sig uttryck i stora frågor som rör hela befolkningen. I EMU-frågan hade dessutom folket beslutanderätt. Den demokratiska och den opinionsmässiga aspekten legitimerar en sådan här studie av dessa skäl.

DISPOSITION

Efter inledningen presenterar jag mina teoretiska utgångspunkter för studien. Jag ger en kort beskrivning av det svenska opinionsklimatet och diskuterar sedan vilka svårigheter vår representativa demokrati stöter på i det moderna samhället. Jag argumenterar vidare för att vår demokrati måste reformeras för att tillgodose de krav som samhället ställer. Resonemanget leder mig in på tanken om deltagardemokrati och den deliberativa demokratisynen. Den senare utgör grunden för min studie som i vissa synpunkter kan betraktas som normativ. Opinioner är vidare ett centralt begrepp som jag problematiserar för att visa vilka processer som föregås och sammankopplas med yttrandet av en opinion. Jag visar hur förändringsbenägna dessa är och knyter avslutningsvis opinioner till svenskarnas förhållande till EU.

Efter teorin klargör jag mina metodologiska tillvägagångssätt. Först ger jag en kort historik av olika traditioner inom metodfältet. Därefter beskriver jag min kvantitativa och kvalitativa ingång i materialet och tar upp problem som rör studiens intersubjektivitet och generaliserbarhet. Nästa kapitel som följer är vikt åt resultat och analys. Jag redovisar vad mina innehållsanalyser har givit samt analyserar dessa resultat utifrån mina teoretiska ramar. Först jämför jag aktörer för att se hur opinionsbredden på DN Debatt ser ut. Därefter jämför jag förhållandet mellan ja- och nej-sidan vad det gäller antal artiklar och utrymme. Slutligen

utvärderar jag dominerande argumentationer och ämnen i debatten. Resultaten analyseras utifrån opinionsbildning och demokratiska aspekter och jag diskuterar vilka konsekvenser som följer på de val som DN Debatt gör. Slutligen försöker jag knyta ihop studien genom att föra en avslutande diskussion.

Verktyg inför resan

I min studie är jag intresserad av att fördjupa förståelsen av opinionsbildning i anknytning till ett val eller en folkomröstning. Dessutom vill jag sätta in diskussionen i ett demokratiskt sammanhang. Med min teori vill jag visa hur jag förhåller mig till begreppen och var jag lägger tyngdpunkten för mina vidare diskussioner. Jag börjar med att ge ramarna för politisk kommunikation för att både se och fördjupa kunskapen kring det svenska sammanhanget.

Politisk kommunikation och vår representativa demokrati

Politisk kommunikation karaktäriseras idag av andra värden än för hundra år sedan och dess begränsningar var i begynnelsen spridningen av den politiska kunskapen och det geografiska avståndet. Den ursprungliga formen för politisk kommunikation präglades av ett partiväsen som växte fram och nyfödda folkrörelser som ägnade stor kraft åt att sprida sina budskap över landet. Kommunikationen präglades därför av direkta kontakter med medborgarna genom offentliga möten och diskussioner. Långsamt kunde de politiska idéerna spridas till fler och fler. När dessa tankar fick fäste lades stora insatser på att förankra de nya insikterna. Det skedde inte sällan genom organiserade verksamheter som studiecirkelar och föreläsningar.⁵ Styrkan i den politiska kommunikationen var närheten och dialogen mellan politiker och medborgare. När den politiska kommunikationens begränsningar, politisk kunskap och geografiskt avstånd, upphävdes i takt med nya demokratiska reformer, infrastrukturella utbyggnader och mediernas snabba framväxt och genomslag har ett problem uppstått. Trots att de teoretiska möjligheterna har ökat för ett idealt politiskt samtal har det i praktiken uppstått ett annat kommunikationsproblem. Närheten mellan politiker och medborgare har i viss mån försvunnit samtidigt som mängden information i sig har givit negativa konsekvenser. Det handlar inte längre om ett informationsunderskott, snarare ett informationsöverflöd. Som Nord konstaterar har kommunikationsförmågan försämrats i takt med att informationsförmågan förbättrats. Informationsunderskottet har i sin tur givit upphov till ett uppmärksamhetsunderskott och detta faktum villkorar den moderna politiska kommunikationen.⁶ Problemet blir tydligare när vi betänker att intresset för traditionell partipolitik nu är svagt hos befolkningen samtidigt som politikens aktörer fortfarande tenderar att tro på och använda sig av en enkelriktad information. I stort sett existerar gynnsamma

⁵ Nord, 1997: 7-8

⁶ Nord, 1997:8

förutsättningar för ett givande politiskt samtal, men i praktiken fungerar inte kommunikationen mellan politiker och medborgare som den skulle kunna göra.

Vid sidan av makthavarna och medborgarna har massmedierna etablerat sig som en stark aktör i den politiska kommunikationen. Både tryckta och digitala medier har utvecklats och blivit en naturlig och nödvändig del för de flesta medborgare. Det är befogat att tala om en medialisering. Läger man till att utbildningsnivån höjts är det rimligt att anta att medborgarnas förutsättningar för att förstå politiska budskap och att bilda sig välgrundade uppfattningar är tämligen goda. Det visar sig dock att medborgarnas ökade kompetens inte leder till ett ökat demokratiskt engagemang, åtminstone inte i den traditionella demokratiprocessen.

Samspelet mellan makthavare, massmedier och medborgare utgör grunden för politisk opinionsbildning. Politisk kommunikation kännetecknas idag av både obalans och otydliga gränser mellan de inblandade parterna. Medborgarna utgör numerärt sett den största delen i denna process och har möjligheter att genom fri åsiktsbildning och det fria ordet formulera politiska problem och definiera vad som är viktigt att diskutera. Trots detta spelar medborgarna en tillbakadragen roll i denna politiska process. Politiker och massmedierna ligger nära varandra, men sedan finns ett oroande glapp till medborgarna.

Tanken med vår representativa demokrati innebär i grunden att medborgaren har rätt att vart fjärde år rösta och däremellan skriva insändare eller arbeta på politisk gräsrotsnivå. Detta ger sammantaget ingen stark position för medborgaren. Den demokratiska problematiken ligger i att medborgaren blir en passiv mottagare istället för en aktiv deltagare i vårt folkstyre. Även om vi fortfarande har ett högt valdeltagande i våra riksdagsval kvarstår faktumet att medborgarna visar en likgiltighet för att aktivt delta i den demokratiska processen. Det är viktigt att poängtera att det finns ett kommunikationsproblem och att detta inte löses av att medborgarna då och då ges möjligheten att folkomrösta. Först måste medborgarna bli inbegripna som en mera aktiv del i den demokratiska styrelseformen. Utmaningen är att finna tillvägagångssätt för att dessa förutsättningar ska fungera rent praktiskt. Som jag senare kommer argumentera för ligger en del svar i den deliberativa demokratiteorin.

Sammantaget innebär dessa aspekter att vår representativa demokratiska styrelseform får ett

legitimitetsproblem som är nära knutet till medborgarens vilja att delta. Ju mindre medborgaren erfar att hon har tillgång till den politiska styrelsen, desto lägre är sannolikheten för att hon vill delta. Förhållandet gäller även omvänt att ju mer medborgaren känner att hon har ett inflytande, desto högre sannolikhet för att hon vill fortsätta delta.⁷ Detta ger behov av en ständig omstöpning av den representativa demokratin i den meningen att den måste skapa och ge utrymme för en mer aktiv och deltagande form av folklig inblandning. En väl fungerande demokrati är inte statisk utan en process som hela tiden följer samhällets behov. Denna utveckling sätter också ramar för den politiska opinionsbildningen.

DELTAGARDEMOKRATI OCH DELIBERATIV DEMOKRATI

1997 tillsattes på regeringens direktiv en utredning med uppgift att belysa de nya förutsättningar, problem och möjligheter som Sverige skulle möta inför 2000-talet. Demokrati är i sig ett begrepp som sedan antiken genomgått en radförändringar och som i dagens moderna samhälle har resulterat i olika förhållningssätt och teorier kring demokrati. Demokratiutredningen argumenterar dock för en deltagardemokrati med deliberativa kvaliteter.⁸

I teorin kring deltagardemokratin bör man garanteras deltagande i den gemensamma politiken för att tolka och omtolka vad som är rätt och gott. Om rättigheterna ska bli kraftfulla påkallas ett aktivt medborgerligt engagemang.⁹ Det deltagardemokratiska perspektivet understryker vikten av att alla medborgare själva tar del i beslutsfattandet, företrädesvis genom direktdemokratiska metoder såsom folkomröstningar. Dessa förutsätts vara demokratiskt uppfostrande och öka medborgarnas politiska kunskap.¹⁰ Thompson menar att det finns mycket positivt att säga om denna modell utifrån en moralisk synpunkt. Den erkänner alla individer som jämlika och autonoma agenter med ansvar för sitt eget öde. Modellen förutsätter en process av dialogisk kommunikation mellan mer eller mindre jämlika individer som träffas för att genom argumentation och debatt forma en kollektiv vilja.¹¹ Samtidigt argumenterar Thompson för att modellen är otillräcklig för dagens moderna och komplexa

⁷ Statens offentliga utredningar: 2000:33

⁸ Statens offentliga utredningar: 2000:23

⁹ Statens offentliga utredningar: 2000:23

¹⁰ Nord, 2001:60

¹¹ Thompson 2001:312-313

samhällen och han menar i likhet med demokratiutredningens slutbetänkande att vår moderna demokrati förutsätter deliberativa inslag.

Demokrati förutsätter deliberation hos folket.¹² Hela tanken om demokrati stammar från att det är folket som styr. Många av teorierna kring deliberation är normativa och framhäver potentialen i det offentliga samtalet. Demokratin kan endast legitimeras och utvecklas genom att synliggöra folkets åsikter och deltagande. I den deliberativa demokratiteorin betonas argumentationens och samtalets fundamentala betydelse för demokratin.¹³ Här riktas uppmärksamheten mot de processer genom vilka uppfattningar bildas och beslut fattas. Det handlar om att överväga alternativ, att värdera skäl, information och argument för att göra genomtänkta bedömningar som ser till det allmännas bästa. Det är processen i sig som är viktig. Bohman uttrycker styrkan i en deliberativ process när den ges uttryck i offentliga forum:

”When deliberation is carried out in an open public forum, the quality of the reasons is likely to improve. In such a forum, public opinion is more likely to be formed on the basis of all relevant perspectives, interests and information and less likely to exclude legitimate interests, relevant knowledge or appropriate dissenting opinions”¹⁴

Bohman menar att folklig deliberation är en dynamisk aktivitet som utgör grunderna för en medborgerlig dialog som i sin tur kvalitetssäkrar och rättfärdigar politiska beslut. För Bohman är kärnan i deliberation dialogen mellan människor.¹⁵ Genom att tala med andra, svara dem och ta del av deras åsikter ges legitimitet för de beslut som åtföljer den dialogiska deliberationen. Även om alla inte är nöjda med utfallet ska de ändå känna att de utgjort en del i processen. Deliberation är således framgångsrik när dess aktörer gemensamt känner att de har bidragit med och influerat utgången även om de inte håller med om det slutliga utslaget.

Thompson menar dock att en deliberativ föreställning om demokrati inte nödvändigtvis är en dialogisk föreställning. För att bilda sig en genomtänkt uppfattning eller känna sig som en del i den deliberativa processen behöver inte individer delta i en dialog med andra. Bertrand Manin uttrycker vidare kärnan i den deliberativa processen:

¹² För att underlätta läsningen bör det påpekas att de språkliga variationer av det deliberativa begreppet mynnar från det engelska samlingsbegreppet Public Deliberation.

¹³ Statens offentliga utredningar: 2000:23

¹⁴ Bohman, 2000:27

¹⁵ Bohman, 2000:27

Ett legitimt beslut representerar inte allas vilja utan är ett resultat av allas deliberation. Det är den process genom vilken allas vilja formas som skänker legitimitet åt resultatet snarare än summan av redan formade viljor.¹⁶

Dryzek framhåller att den deliberativa demokratins är starkast och har sin grund i den offentliga sfären. Den offentliga sfären existerar under statens lagar och friheter och detta färgar givetvis livet i den offentliga sfären.¹⁷ Den deliberativa kärnan i den offentliga sfären är att alla erbjuds att föra samtal oberoende av kön, etnicitet eller klass. Vissa individer önskar inte delta i deliberationen, varför demokratins legitimitet måste vila på rätten och inte tvånget att delta. Vidare kan det diskuteras vilka politiska beslut som bör anpassa sig efter folkets deliberation. Stora och viktiga frågor som rör staten bör fungera på detta sätt. Resten kan vara upp till den offentliga sfärens deltagare att avgöra. Om en fråga får stor uppmärksamhet av dessa aktörer är det värt att låta dessa tankar komma vidare upp på den politiska agendan. Val är alltså inte den enda möjliga överföringen av den folkliga deliberationen och opinionen till staten eller ens den mest viktiga.¹⁸ Den utmaning som idén om deliberativ demokrati ställer rent praktiskt är att finna nya sätt att utvidga och institutionalisera de deliberativa processerna och nya mekanismer för att mata in resultaten av deliberationen i beslutsprocedurerna. Om folkets deliberation ignoreras och betraktas som en obetydlig verksamhet i den offentliga sfären går vi miste om dess stora demokratiska potential.

I en välfungerande offentlig sfär diskuteras olika ämnen varje dag från varierande perspektiv. För att samtalen och debatten i den offentliga sfären ska kunna främja en deliberativ process är all slags kommunikation tillåten så länge den är utan tvång och så länge den är kapabel att binda samman det specifika till det generella. Det utesluter all form av propaganda, indoktrinering, rena uttryck av självintresse och hot.¹⁹ Rationella argument är önskvärda och det ska gå att ifrågasätta personens reliabilitet. Genom övervägningar av given och tillgänglig information kan åsikter bildas, utvecklas och modifieras. Denna process kan temporärt avslutas med en omröstning som ger en fingervisning om uppfattningarna hos de individer har gått in i en generaliserad deliberativ process. Majoritetsprincipen blir följaktligen en försvarbar grund för beslutsfattande.

¹⁶ Thompson 2001: 315, uttryckt av Bertrand Manin. *On Legitimacy and Political Deliberation*. s.352

¹⁷ Dryzek, 2000:99-100

¹⁸ Dryzek, 2000:171

¹⁹ Dryzek, 2000:167

Medieinstitutionerna har en särskilt viktig roll att spela i utvecklingen av en deltagardemokrati och en deliberativ demokrati. Det är genom medierna som individerna främst skaffar sig information och möter olika synpunkter på de saker som de förväntas bilda sig en genomtänkt uppfattning om. Att odla mångfald och pluralism i medierna är därför ett väsentligt villkor för utvecklingen av en deliberativ demokrati och inte något umbärligt alternativ därtill.²⁰ Debattaren bör därför inte sträva efter någon konsensusinriktad debatt. Deliberationen hämtar näring ur kollisionen mellan konkurrerande uppfattningar; inget är mer destruktivt för den deliberativa processen än en orkestrerad opinion som inte tillåter några avvikelser.

Demokratin är i behov av offentliga arenor där opinioner kan bildas, debatteras och ifrågasättas. Här ställs det stora krav på en offentlig debattarena som DN debatt. Även om aktörerna kommer från ett tydligt avgränsat skikt i samhället är det viktigt att hela det politiska spektrat ges utrymme samt att artiklarna har en stor ämnesbredd och är folkligt förankrade. Dessutom ställs det krav på att debatten utvecklas allt eftersom.

Medial offentlighet, opinion och EMU

För att förstå debatten kring EMU-valet är det nödvändigt att få förståelse för mediernas roll i opinionsbildning, hur opinioner formeras och hur den svenska opinionen karakteriserats och utvecklats från den dag vi blev medlemmar i EU.

OFFENTLIGHET OCH MEDIERNAS ROLL I OPINIONSBILDNING

Mediernas roll i det offentliga samtalet stammar från tanken om den klassiska offentligheten. Jag tänker inte uppehålla mig kring en historisk genomgång av offentligheten utan hänvisar till Habermas teoribildning och Thompsons vidareutveckling av begreppet. Vad jag dock konstaterar är att medierna har sin utgångspunkt i tanken om det offentliga rummet. Medierna har vuxit fram som ett forum för det offentliga samtalet och kan sägas ha ersatt de fysiska rummen för diskussion. De värden som den mediala offentligheten bygger på är i grunden yttrandefrihet och informationsfrihet. Medierna förutsätts vara en arena för diskussion av gemensamma angelägenheter. Debattaren som jag i första hand är intresserad av kännetecknas mycket riktigt av att de både förmedlar information och utgör ett forum för det

offentliga samtalet. Massmedierna är huvudinstitutionen för den offentliga sfären, där medborgarna kan hämta information, mötas och delta, i dagens moderna samhälle. Mötet och deltagandet behöver inte innebära att alla medborgare skriver insändare och debattartiklar. Det viktigaste är att de tar del av processen på ett deliberativt sätt.

Debattarenor kan teoretiskt sett vara opinionsbildande på många sätt: dels med avseende på vems opinioner som framförs (opinionsbredd), dels med tanke på vilken slags opinioner som presenteras (opinionsdjup).²¹ Deltagardemokratin ställer stora krav på debattarenan, eftersom det direkta folkliga deltagandet i beslutsprocessen betonas. Kravet här är bredd i opinionsbildningen. Det är också viktigt att spektrat omfattar nya opinioner som framförs av nya medborgargrupper. Givet att dessa kan återges i debatten ställer inte deltagardemokratin några ytterligare krav.²² De stora kraven ställer den deliberativa demokratimodellen. På debattsidan ska argumentationer vara utan tvångsmässig karaktär och de ska se till det allmännas bästa. Debattforumet bör vidare vara såväl opinionsbreddande som opinionsfördjupande och lyfta fram frågor som inte bara kommer från den politiska sfären. Det är lika viktigt att alla läger kan göra sin röst hörd samtidigt som alla rationella överväganden är möjliga att göra utifrån debatten. Debattens aktörer och ämnen ska vidare granskas för att undanröja rena falskriker och misskrediteringar.

En negativ aspekt som man kan lyfta fram i diskussionen är att medierna kan ha en passiviserande effekt på medborgarna. Istället för att aktivt delta i det offentliga samtalet kan medborgarna hamna i en position där de blir åskådare av demokratin istället för aktiva deltagare i den. Denna utveckling är logisk, men minskar inte kraven på medierna att fungera som en neutral aktör och arena mellan de politiska intressena och medborgarna. Även om medborgarna inte aktivt deltar i det offentliga samtalet pågår ändå en viktig process på medieplats som får återverkningar för den allmänna diskursen och människors bild av världen. Den allmänna diskursen är som vi senare ska se en grundläggande faktor för hur människor uppfattar argument och för hur opinioner uppstår och förhandlas. Att medierna är viktiga för opinionsbildningen står klart, men hur och i vilken utsträckning är omdebatterat i medieforskningen.

²⁰ Thompson, 2001: 318

²¹ Nord, 2001:73

²² Nord, 2001:75

OPINIONER

Varje enskild individ grundar sina åsikter genom en subjektiv process där olika variabler betyder olika mycket i alla enskilda fall. Olika individer uppfattar och absorberar politiska budskap efter personliga preferenser och det kan diskuteras om man bör betrakta mottagargruppen som en massa olika medborgare eller medborgarna som en enda stor massa.²³ Det senare används först och främst vid opinionsmätningar, men för att förstå vad en opinion är samt hur de uppstår behöver vi definiera begreppet.

Enligt forskaren Vincent Price finns det historiskt sett två skilda betydelser av ordet opinion som legat till grund för forskningen inom området.²⁴ Den första syftar till att skilja mellan opinion och fakta. Fakta står för det objektiva och sakliga medan en opinion är en mer eller mindre löst grundad uppfattning om någonting, alltså något subjektivt. Denna distinktion har legat till grund för en snäv syn på opinionsbildning och hänger ihop med en traditionell syn på opinioner som existerande och separata enheter som finns därute och som kan samlas in av neutrala och objektiva experter.²⁵ Vissa medieteoretiker har emellertid utvecklat teorierna kring opinionsbildning och visat på fenomenets komplexitet snarare än enkelhet. Idag finns det en mängd inriktningar inom opinionsforskningen och jag ansluter mig i första hand till Lewis som invänder mot att använda sig av dikotomin fakta-opinion.

Fakta kan mätas efter om det är sant eller falskt utifrån ramar och påståenden som inbegrips i det filosofiska kunskapsbegreppet. Här skiljer sig fakta från opinioner som kommer till uttryck i det vardagliga sociala livet. Fakta kan upplevas olika beroende på formuleringar, individer och kontext. Ett exempel på hur fakta kan upplevas kan tydliggöra detta. Om Sverige går med i EMU behöver vi betala en medlemsavgift på cirka 30 miljarder. Detta kan låta som en oerhörd summa pengar. Om vi istället presenterar medlemsavgiften som en procentsats av den svenska statsbudgeten, kan summan upplevas som relativt obetydlig. I samma ögonblick som vi ställs inför ett faktapåstående sätter en diskursiv process igång som innefattar en värld full av tolkningar och meningsbyggen.²⁶ Opinionerna grundar vi då på vad

²³ Nord, 1997:108

²⁴ Strömbäck, 2000: 94-95. Vincent Prices tankar återges här sammanfattade.

²⁵ Lewis, 2001:9

²⁶ Lewis, 2001:15

vi bedömer vara riktiga och relevanta fakta. Vad som betraktas som sant och riktigt betingas av hur vi ser på världen. Lewis menar att opinioner utvecklas och konstrueras i ett socialt samspel och att de är produkten av en tolkningsprocess.²⁷ Poängen är att vi inte kan tänka om världen utan att bli inbegripen i diskussioner som rör språk, attityder, föreställningar och värderingar som finns hos varje människa. Om vi accepterar detta kan vi konstatera att det omöjliggör rent faktatänkande i filosofisk bemärkelse. Vad som är fakta är likt opinioner en social konstruktion som hämtar näring ur den allmänna diskursen. Lewis förstärker detta genom att påstå:

”facts themselves come inscribed within complex evaluative contexts in which statements of knowledge and opinions intermingle.”²⁸

Det torde härmed stå klart att fakta och opinioner vävs samman i det dagliga kulturella livet och genom att dela upp dessa i två separata delar försvinner förståelsen för deras faktiska relation till varandra. Lewis försöker, utifrån detta resonemang, sig på en definition av opinioner.

”Opinions are moments of discourse that can be distinguished but not separable from knowledge claims or assumptions.”²⁹

Med definitionen och diskussionen om fakta och opinion är det rimligt att ansluta sig till Prices andra betydelse av opinion, nämligen den som syftar på ett rådande tillstånd. En opinion är någonting som utvecklas eller konstrueras på antingen individ- eller gruppnivå genom ett socialt samspel. Här är fakta, information eller kunskap i relation till opinionen och det är denna definition som jag ansluter mig till. När vi förstår opinioner bättre kan det vara bra att belysa mediernas viktiga roll i denna process. I takt med att det moderna samhället har vuxit fram har medierna antagit positionen som förmedlare och definierare av samhällets rätta värden. Lagt till diskussionen om fakta och opinion kan vi förstå mediernas agendasättande egenskaper bättre. Cohen uttrycker mediernas förhållande till publiken på följande sätt:

Media may not be successful in telling people what to think, but it is stunningly successful in telling people what to think about.³⁰

Denna iakttagelse är både riktig och ofrånkomlig när vi betänker förhållandet mellan fakta och opinion. Medierna säger inte vad vi ska tänka, men de talar om vad vi ska tänka på. De diskursiva inslag som återspeglar mediernas innehåll tar sig uttryck i människors idéer och

²⁷ Lewis, 2001:17

²⁸ Lewis, 2001:15

²⁹ Lewis, 2001:108

³⁰ Lewis, 2001:100. Bernard Cohen.

antaganden om världen. Medierna utgör således en viktig del i en verklighetsskapande process som förankrar ett visst sätt att se på världen. Medierna erbjuder ramverk för idéer och vad vi ska tänka på, snarare än opinioner. Mediernas inflytande på våra attityder och vårt sätt att förhålla oss till vår omvärld bär med sig ytterligare en dimension när det gäller dess agendasättande funktion. Även om de inte bestämmer vad vi ska tänka finns ett samband mellan dess ramsättande funktioner och opinioner. Forskning har visat att opinionen kan svänga beroende på vilka ämnen eller sakfrågor som lyfts fram i medierna.³¹ Det här är intressant sett utifrån debattaren. Det innebär att de frågor och ämnen som förs upp på debattplats kan innehålla andra värden fränsett det explicita budskapet eller ämnesvalet. Detta ökar kraven för de som för valkampanjer att känna av hur valskaran är formerad i vissa frågor.

Strömbäck framhåller opinionens täta sammankoppling till attityder.

”Man kan säga att opinioner är förlängningar av attityderna”³²

Med attityd menar Strömbäck en hållning som innehåller de värderingar som en individ bär på. Därför är attityder också mer grundläggande och varaktiga för en individ än vad en opinion är. Tillspetsat kan man tala om att opinioner inte existerar förrän de efterfrågas. Opinioner är relaterade till en viss fråga och de rör sig om en åsikt eller en specifik bedömning. Att ha en kritisk attityd till EU behöver inte betyda att man är alltigenom negativt ställd till enskilda sakfrågor som är kopplade därtill. Som jag tidigare konstaterade kan vissa ämnen vara avgörande för hur de upplevs av medborgarna. Genom att lyfta fram fel sakfrågor kan i förlängningen opinionen svänga i en oönskad riktning. Attityd och opinion är tätt sammankopplade med varandra, men det är svårt att förutsäga hur enskilda individer ska tycka och tänka i specifika och högst personliga fall. För att förstå debatten kring EMU är det nödvändigt att reda ut hur svenska folket förhåller sig till resten av Europa. Vid det här laget torde det stå klart att attityd och förhållningssätt i en visst ämne betyder mycket för hur opinioner formeras.

DEN SVENSKA SJÄLVBILDEN

Sverige blev medlem i den Europeiska Unionen 1995 och detta föregicks av en folkomröstning året innan. Övervikten röster för medlemskapet var inte stor: 52,3 % ja-röster

³¹ Lewis, 2001:102. Lewis ger exempel på när den amerikanska opinionen kring George Bush växlade samtidigt som agendan skiftade.

³² Strömbäck, 2000:97

mot 46,8 nej-röster (0,9 % blankröster). Engagemanget var stort och 83,3 % av befolkningen röstade i valet. Sedan starten 1995 har dock den svenska opinionen varit extremt negativt inställd till unionen om man jämför med andra medlemsländer.

Åke Daun anser att förklaringen kan återfinnas i vår svenska självbild.³³ Under hela efterkrigstiden har Sverige framstått som ett extremt land som drivit en reformvänlig politik och genomfört extrema lösningar när det gäller välfärd, skatter och lagstiftning. Den svenska modellen har varit omtalad och debatterats i andra länder. Sverige har av många av sina medborgare betraktats som överlägset de flesta länder vad det gäller levnadsstandard, social trygghet, jämställdhet, rättvisa och ekonomisk utjämning, humanitet och fredlighet, hederlighet, upplysthet och effektivitet. Listan kan göras ännu längre. Andra europeiska länder kan kanske på vissa punkter överglänsa Sverige, men icke sammantaget. I början av 1990-talet hamnade Sverige i en djup ekonomisk svacka och människor började bli rädda för att vår välfärd var hotad. EU-förespråkare garanterade att ett medlemskap skulle innebära fortsatt ekonomisk trygghet och fler arbetstillfällen. Dessutom utlovades en högre levnadsstandard när priser skulle sänkas, framförallt på livsmedel. Dessa garantier och de farhågor som målades upp vid ett utanförskap övertygade en knapp majoritet av det svenska folket att rösta ja.

För många blev medlemskapet en besvikelse då alla löften inte uppfylldes och istället för ett uppsving kunde man snarare tala om fortsatt dystra tider för Sverige. Tanken om en europeisk identitet har av dessa anledningar haft svårt för att rota sig hos de svenska medborgarna. EU-journalistik har även kritiserats för att inte förmedla information som ger medborgarna tillräcklig kunskap om EU. Dessa faktorer kan förklara varför Sverige idag har en negativare inställning till EU jämfört med andra EU-länder. Hösten 2003 hade 33 % av den svenska befolkningen en ganska eller mycket positiv bild av EU jämfört med genomsnittet i EU som låg på 44 %. Sverige kom på andra plats bland skeptikerna efter Storbritannien 27%.³⁴

Efter 90-talets ekonomiska svacka har Sverige återhämtat sig till en relativt stabil nivå. Ett opinionsmönster har visat att inställningen till EMU har svängt i takt med kronans kurs mot euron. När kronan har stärkts mot euron har folket varit mer negativa mot EMU och vice

³³ Daun, 1997: 192

³⁴ Eurobarometern hösten 2003

versa.³⁵ Vårt grannland Danmarks nej till EMU år 2000 inverkade även det på den svenska opinionen och kan förklara varför det dröjde med en svensk folkomröstning i frågan. När ja-opinionen var i majoritet november 2002 kom klartecknet från statsminister Göran Persson om att Sverige skulle ha en folkomröstning i frågan. Vi har snart varit med i EU i tio år, men som det visar sig är svenskarna inte helt bekväma med sin europeiska identitet. Med denna bakgrund kan vi lättare förstå vilka förutsättningar som fanns inför EMU-debatten.

³⁵ Ådahl & Ekdal, 2003:180

Vägen till målet

I detta metodkapitel ämnar jag presentera hur jag har gått tillväga för att lösa mitt forskningsproblem, de forskningstraditioner jag ansluter mig till samt problematisera och lyfta fram de metodologiska svårigheter som jag stött på under arbetets gång. För att kunna besvara mitt syfte med den här studien behöver jag ett material att utgå från. De teorier som presenterades i föregående kapitel är till för att förankra forskningsproblemet och ger mig möjlighet att bidra med nya infallsvinklar när det gäller opinionsbildning i medier. De demokratiska aspekterna av detta följer som en naturlig del av min problemställning och kan stärkas av den empiri som jag vaskar fram ur undersökningsobjektet.

Inom den samhällsvetenskapliga grenen har det historiskt handlat om två olika metoder att gå tillväga på när det gäller forskning, den kvalitativa och den kvantitativa metoden. Den kvantitativa har fått kritik för att vara för fyrkantig, bestå av meningslöst räknande och försök att kvantifiera sådant som egentligen inte går att kvantifiera. Samtidigt har den kvalitativa traditionen i sin tur fått kritik för att vara för flummig och att forskarens egna subjektiva uppfattningar i allt för hög grad färgar forskningsresultaten. Dessa motsättningar har sina rötter i konflikten mellan positivismens naturvetenskapliga ideal och hermeneutiken som har sitt fundament i humaniora.³⁶ Idag är dock den allmänna uppfattningen att det inte går att dra en skarp gräns mellan de båda metoderna. De flesta kvalitativa studier har något kvantitativt inslag och motsatt har kvantitativa studier ofta kvalitativa inslag. Som Dannefjord konstaterar är skillnaden mellan kvalitativ och kvantitativ metod i sammanhanget inte särskilt intressant och består närmast i huruvida man kvantifierar sina data eller inte.³⁷ Det är således upp till varje forskare att utifrån forskningsproblemet avgöra vilken metod denne vill lägga betoning på och vilken som känns mest relevant i sammanhanget. Ibland är en kombination av de båda teknikerna mest fruktbar.

I min studie har jag valt att kombinera både kvantitativ och kvalitativ textanalys, med betoning på den senare. För att kunna besvara mina forskningsfrågor krävs det att jag från början kan lista och jämföra utrymme, aktörer och ämnen och här passar det bra med att redovisa siffror och göra indelningar i olika kategorier. När det gäller själva

³⁶ Bjereld mfl, 2002:113

³⁷ Dannefjord, 1999:5

undersökningsmaterialet som bygger på debatterande texter är det för mig nödvändigt att använda kvalitativa metoder för att kunna gå på djupet i materialet.

URVAL

Mitt undersökningsobjekt är DN Debatt och jag har valt att ta med alla debattartiklar rörande EMU tre månader innan valet. Detta skedde genom en läsning av samtliga artiklar. Vissa artiklar debatterade EU, men dessa ingår inte i studien. Tillvägagångssättet var följande. Genom databasen Presstext började jag att gå från den sist publicerade debattartikeln innan EMU-valet på DN Debatt och sedan bakåt i tiden. Mitt mål var att få en empirisk mättnad, alltså ett så pass stort material att det var möjligt att besvara mina frågeställningar. Att jag började bakifrån byggde jag på ett resonemang att ju närmare valet vi kommer, desto större tyngd får debatten. Något som talade för detta var att ett mönster framträdde när jag satte mig in i debattartiklarna. Månaden innan valet publicerades 25 artiklar rörande EMU. Månaden innan dess 10 stycken och månaden dessförinnan endast 6 stycken. Materialet sträcker sig från 2003-06-07 till 2003-09-09. Undersökningsmaterialet visar på både en upptakt, en stegring och en slutspurt av debatten och jag ansåg att jag hade ett tillräckligt stort empiriskt material för att besvara mina frågeställningar.

DEBATTARTIKLAR

Debattartiklar, till skillnad från vanliga nyhetstexter, kan inte kapas bakifrån utan måste ges eller studeras i sin helhet för att hitta viktiga slutsatser. Trots det finns det, som jag konstaterade i det inledande kapitlet, en del likheter mellan debattartiklarna på DN Debatt och nyhetstexter i allmänhet. Redaktionen på DN Debatt behandlar och redigerar inkommande artiklar så att debattartiklarna följer ett gemensamt mönster där en huvudrubrik följs av en textmassa. Rubriken kan vara kort eller fungera som en typ av ingress. Vid längre debattartiklar ges under huvudrubriken en kort sammanfattning av vad artikeln innehåller samt vem som har skrivit den. Denna sammanfattning är sammanställd av redaktionen. Vid kortare artiklar finns ingen sammanfattning. Flera artiklar kan vara publicerade samma dag och när det gäller debattartiklar rörande EMU blir detta vanligare i slutspurten av debatten. Att debattartiklar har en argumenterande karaktär innebär att jag valt andra tillvägagångssätt än en klassisk innehållsanalys. Det har resulterat i att jag använder mig av en slags argumentationsanalys som jag ska beskriva senare i metoden.

DEN KVANTITATIVA ANALYSEN

Min kvantitativa ansats är avsedd att ge mig information om vilka aktörer och ämnen som DN Debatt väljer att föra fram på sitt debattforum. Den ger svar på hur viktad debatten utifrån aktörer och ställningstagande. Detta underlag behöver jag för att kunna nå studiens mål och för att vidare kunna analysera materialet utifrån mitt syfte.

För att få en första överblick av materialet har jag därför valt att kvantifiera mina utvalda debattartiklar. Det har inneburit en genomläsning där jag i första hand ställt upp ämnen, aktörer och deras ståndpunkt i EMU-frågan. Ämnen är svåra att kategorisera då EMU-debatten i de flesta fall rör sig om demokratiska och ekonomiska diskussioner. Det finns givetvis sidospår i debatten, men i grunden rör sig alla debattartiklar om EMU inom ramarna för just ekonomi och demokrati. Därför har jag valt att se argumentationer och ämne utifrån en mer kvalitativ ansats. Aktörer listar jag efter deras titel och bakgrund och en sådan genomgång kan svara på hur benägna DN Debatt är att låta en mångfald av aktörer uttrycka sina ställningstaganden. Ja- och nej-artiklar delas in genom att räkna antalet artiklar som är för eller emot ett EMU-medlemskap. De artiklar som inte klart och tydligt anger ett ställningstagande benämner jag som neutrala. De neutrala artiklarna kan ha en argumenterande underton som lutar åt en viss riktning, men jag har valt att betrakta dessa som neutrala om de i första hand är av informativ och upplysande karaktär. För att ytterligare mäta representativitet på debattsidan har jag dessutom valt att mäta spaltmeter på artiklarna. Detta för att ytterligare kunna göra relevanta bedömningar av hur förhållandet ser ut mellan olika aktörer. Detta anser jag viktigt då längden på artiklarna varierar och många artiklar är endast inlägg och repliker på längre argumentationer.

Efter min kvantitativa indelning och kategorisering av undersökningsmaterialet har jag närmat mig materialet med en kvalitativ infallsvinkel.

DEN KVALITATIVA ANALYSEN

Mitt syfte förutsätter att jag kan gå in i materialet med kvalitativa verktyg. För att bena ut intressanta spår i debatten har jag efter den kvantitativa analysen djupläst artiklarna utifrån de ramar som min problemformulering kräver. Jag har försökt intervjua materialet för att hitta bärande element i debatten. Det innebär också att min ämnesanalys är kombinerad med min argumentationsanalys.

ARGUMENTATIONSANALYS

En argumentationsanalys är en metod eller ett intellektuellt verktyg som är lämpligt att använda för att ta ställning till om talade eller nedskrivna argumentationer är välgrundade.³⁸ För att ha en möjlighet att genomföra en sådan analys krävs det att man är inläst på ämnet för att kunna läsa uttalade och outtalade argument och värdera kraften i dessa. Jag har således läst in mig på EMU och satt mig in i processen för hur det fungerar. Sedan har jag gått igenom mitt undersökningsmaterial. Argumentationsanalyser som är heltäckande är tidsödande och sådana är vanligast på ett mindre material. Då är det rimligare att man lyfter ut valda inslag i materialet som är särskilt intressanta rent argumentationsmässigt. Som Björnsson m.fl. påpekar kan en forskningsfråga kräva vissa av de verktyg som används i en argumentationsanalys för att beskriva ett argumenterande textinnehåll, men fullständiga analyser är ofta överflödiga.³⁹

En beskrivande analys av en argumentation syftar till att göra en argumentation mer överblickbar genom att dela upp den i dess beståndsdelar. För att bättre förstå en debattartikel krävs att man är på det klara med vilka beståndsdelar som utmärker en argumenterande text. En argumentation består av en mängd påståenden som står i vissa relationer till varandra och som uttrycks i en argumenterande text.⁴⁰ Först och främst förs en tes som kan vara uttalad eller outtalad. I mitt material är i de flesta fall tesen att vi bör eller inte bör gå med i EMU. Till dessa teser läggs argument som stödjer tesen och dessa kallas pro-argument. De argument som talar mot kallas vidare för contra-argument. Dessa båda typer av argument kan vara av olika ordningar beroende på vad de är avsedda att styrka eller försvaga.⁴¹ Ett argument som är avsett att påverka tesen kallas ett argument av första ordningen medan ett argument som i sin tur påverkar detta utgör ett argument av andra graden. Utan att ytterligare gå in på dessa ordningar kan man konstatera att en uppställning av alla argument kan göras lång. Vissa påståenden i texten utgör inte argument i sig utan utgör länkarna mellan olika argument och är en förutsättning för tesens och argumentens relevans. Dessa påståenden kallas för premisser och kan vara utsagda i texten eller underförstådda.⁴² För att förklara vad detta kan betyda för

³⁸ Björnsson mfl, 1994:10

³⁹ Bergström & Boreus, 2000:145

⁴⁰ Björnsson mfl, 1994:15

⁴¹ Björnsson mfl, 1994:19

⁴² Bergström & Boreus, 2000:105

argumentationen är det enklast att ge ett exempel på en premiss. En premiss för tesen att vi bör gå med i EMU är att vi tillhör EU och uppfyller de konvergenskriterier som är ställda. För ytterligare läsning om argumentationsanalys rekommenderas Björnsson m.fl. och Bergström & Boreus.

Med en fördjupad förståelse av debattartiklar har jag bedrivit en modifierad argumentationsanalys. Jag har valt att koncentrera mig på vissa bärande element i debatten och värderat dessa utifrån argumentationsstyrka. Det innebär att jag har försökt att få ett helhetsintryck av alla debattartiklar som ingår i undersökningsmaterialet, innan jag indelat debattartiklarna i kategorier. Därefter har jag gått mer på djupet i materialet för att testa resultaten utifrån min teori.

STUDIENS INTERSUBJEKTIVITET

Tolkningar har legat till grund för min kvalitativa ingång i materialet. Att diskutera studiens intersubjektivitet, innebär huruvida en annan forskare, med samma teoretiska fokus och studieobjekt skulle nå liknande resultat. Att tolka bygger alltid på en viss förförståelse. Jag försöker regelbundet hänga med i politiska frågor och det gäller även för EU och EMU. När min studie tar sin början är valet till EMU redan avgjort och det är tänkbart att detta faktum har påverkat mig i mina slutsatser. För att undvika att hamna i resonemang där förutfattade meningar styr har jag försökt att ligga nära mina forskningsfrågor och teori. Ju tydligare jag kan vara med att redovisa hur jag gått tillväga och tänkt förenklar för mig själv och läsaren att komma med invändningar och frågor om jag dragit relevanta slutsatser. Det är dock viktigt att påpeka att förkunskap i ämnet är nödvändig för att komma fram till rimliga tolkningar och slutledningar. Därför gäller det att hela tiden vara kritisk mot sig själv och stödja sig på tidigare landvinningar inom medieteorin.

Argumentationsanalysens största brist är att den bygger på moment av subjektiva tolkningar. Detta visas av att olika lösningar av rekonstruktionen av argumentationen i texter är möjliga. Som vid all texttolkning gäller det då att ge argument för och motivera sin lösning.⁴³ Resultatet påverkas av vem som analyserar och vilka förutsättningar denna har i bagaget. Detta beror på sådant som att olika personer har olika kunskap i ämnet, olika erfarenheter och olika värderingar. Den viktigaste motmedicinen mot att göra en så objektiv och relevant

⁴³ Bergström & Boréus, 2000:142

tolkning som möjligt är att vara bekant med denna problematik. Kvalitativa undersökningar handlar om att tolka något, men det gör inte resultaten ointressanta eller intetsägande för den sakens skull. Målet med att tolkningen är att komma fram till vilka påståenden som författaren avsett att uttrycka med sin text. En tolkning försöker alltså utläsa vilka påståenden en författare avsett uttrycka med en mängd satser och i detta försök tas hänsyn till den kontext i vilken satserna förekommer.⁴⁴

GENERALISERBARHET

Frågan om generaliserbarhet är en problematik som gärna uppkommer i samband med diskussioner om olika datainsamlingstekniker. Generalisering syftar då på att man ska kunna uttala sig inte bara om det enskilda fallet, utan kunna dra mer generella slutsatser och nå allmängiltiga resultat. All vetenskaplig forskning syftar till att tillföra en del i ett stort pussel. Med andra ord ska den ge ett bidrag till ökad förståelse för hur världen hänger samman. Det förekommer idéer om att det endast går att generalisera om forskaren arbetar med kvantitativa data. Dannefjord menar dock, att om det inte går att generalisera utifrån kvalitativa tekniker, så bör de förkastas helt. Detta eftersom resultat måste vara generaliserbara om de ska vara vetenskapligt meningsfulla.⁴⁵

Min studie tar sin början i nedtecknandet av problemformuleringen. För att besvara denna behöver jag ett empiriskt material som kan ligga till grund för min teoretiska utgångspunkt. Min problemformulering samt de forskningsfrågor jag ställt upp är till för att studien ska ge svar även utanför undersökningsobjektet DN Debatt. I fokus för min studie står opinionsbildning och demokrati. Artiklarna på DN Debatt visar hur dess aktörer går tillväga för att påverka opinionen. När jag börjar att analysera denna empiri kan jag komma fram till generella slutsatser angående opinionsbildning med utgångspunkt av ett medierat offentligt samtal. Jag kan dessutom föra demokratiska resonemang utifrån resultatet som genererar generella slutsatser i förhållandet mellan debattarenans aktörer och medborgarna.

⁴⁴ Björnsson mfl, 1991:17

⁴⁵ Dannefjord, 1999:23

Framme vid slutet

Detta resultat- och analyskapitel delas upp på följande sätt. Först beskriver jag vilka aktörer som ges utrymme på DN Debatt tre månader innan valet. Jag problematiserar val av aktörer utifrån mitt demokratitema och visar vilka konsekvenser dessa val får. Vidare jämför jag hur många artiklar och hur stort utrymme ja- och nej-sidan har i debatten. Därefter går jag in på vilka ämnen och argumentationer som ges plats på debattforumet för att diskutera opinionsbredd och opinionsbildning. Här gör jag djupdykningar på det som jag har funnit mest intressant i studien. Slutligen knyter jag ihop säcken genom en slutdiskussion där jag reflekterar över opinionsbildning och demokrati.

De som var med

De skribenter som uppträder på DN Debatt i EMU-frågan har delats in i sex olika kategorier. De olika kategorierna är professorer och forskare, politiker, organisationer, företag och institut, journalister, konstnärer och kulturarbetare samt ambassadörer.

PROFESSORER OCH FORSKARE

En överraskande stor del av utrymmet viks åt kategorin professorer och forskare. Hela 39 procent av utrymmet på debattsidan är skrivet av dessa formella experter inom olika sakområden. En forskningstitel är alltså tämligen gångbar i debatten och detta kan ha olika förklaringar. Den rimligaste förklaringen anser jag ligga i DN:s strävan efter att förankra och legitimerade debatten rent kunskapsmässigt. Genom att lyfta fram aktörer med lång erfarenhet och utbildning och som dessutom har en titel, vill man försäkra sig om att debatten blir saklig och trovärdig. Utfallet av en sådan strategi beror på hur dessa experter tillåts argumentera. Den deliberativa kärnan i ett debattforum ligger i kollisionen mellan stridande intressen och därför är det viktigt att det finns en balans mellan aktörerna. Det visar sig att förhållandet mellan ja- och nej-artiklar är jämnt, sex för och fem emot. Intressant i sammanhanget är att fyra av de femton artiklar som är skrivna inom denna kategori är neutrala. De är i första hand kunskapsförmedlande och argumenterar inte öppet för ett ja eller nej till EMU. Dessa artiklar ger upplysningar om EMU, demokrati och folkomröstningar. Genom att använda experter på detta sätt kan viktiga referensramar ges till debatten och föra den framåt.

I andra medier har det blivit populärt att lyfta fram så kallade tyckare som utifrån ett kändisskap uttrycker sina åsikter i allsköns ämnen. Denna utveckling är omdiskuterad och jag konstaterar att DN Debatt går i rakt motsatt riktning mot dessa tendenser. I och med att DN Debatt tillåter så många formella experter på debattplats så finns det inget utrymme för vanliga tyckare eller medborgare.

Tabell 4.1 Opinionsbredd. (Källor bakom artiklar indelade efter utrymme i procent och antal.)

Källor	Utrymme	Antal artiklar	Ja	Neutral	Nej
Professorer & Forskare	39	15	6	4	5
Politiker	22	11	7	0	4
Organisationer	16	7	5	0	2
Företag, Institut	10	4	2	2	0
Journalister, Konstnärer, Kulturarbetare	8	3	3	0	0
Ambassadörer	5	2	1	0	1
Totalt	100 (2430)	42 (41)	24 (23)	6	12

Anm. Att det totala antalet artiklar uppgår till 42 beror på att en artikel är skriven av två olika källor. Dessa är representerade var för sig i ledet politiker och organisation. Siffran inom parantes anger det faktiska antalet artiklar. Utrymmet anges procent och den artikel som är skriven gemensamt av politiker och organisation är jämnt uppdelad på de båda leden.

JOURNALISTER, KONSTNÄRER OCH KULTURARBETARE

Att det inte finns några vanliga medborgare på DN: s debattplats är väntat, men förvånansvärt är att det är så få från kategorin journalister, konstnärer och kulturarbetare. Tre artiklar är skrivna inom denna kategori och alla artiklar här argumenterar för ett ja till EMU. En enda artikel är skriven av vad jag kallar en tyckare. Det är Arja Saijonmaa som trots att hon var kandidat i det finska riksdagsvalet vid denna tidpunkt, i första hand legitimerades av sitt kändisskap som artist. I artikeln skriver hon att hon lämnar de ekonomiska och demokratiska frågorna till de som är insatta i ämnet. Diskussionen som följer bygger istället på känslor och referat till hur bra det har gått för Finland sedan de bytt ut sin finska mark mot euron.

Endast två artiklar går att spåra till någon form av journalistisk medverkan. Det är rimligt att antaga att de journalister som arbetar nära EU och EMU har bra koll på hur det fungerar i dessa samarbeten. Genom sin bevakning av denna process har de vad man kan kalla för ”inside information” och att inte ta tillvara denna kunskap får till följd att man tappar en

viktig dimension i debatten. Det går att invända mot att journalisterna kan förlora en del av sin trovärdighet som objektiva och neutrala nyhetsförmedlare om de kastar sig in i debatten. Dessutom finns andra typer av journalistisk text där de kan uttrycka sina åsikter, i exempelvis ledare eller krönikor. Faktum kvarstår dock att journalister tillhör en intellektuell elit som sitter inne med värdefulla kunskaper angående EMU som inte synliggörs på debattforumet. Därför borde dessa aktörer tillåtas mer offentligt utrymme i form av kommentarer och argumentationer.

POLITIKER

Den andra stora debatterande posten i materialet är politikerna. Elva artiklar företräds av partipolitiker. Socialdemokraterna är det parti som dominerar i debatten med sju artiklar följt av Vänsterpartiet med tre artiklar. Moderaterna har genom tidigare partiledaren Carl Bildt en artikel publicerad samtidigt som Folkpartiets ledare skrivit en gemensam artikel med Socialdemokraternas ledare Göran Persson. Resten av partierna är förvånande nog inte synliga i debatten. Att Socialdemokraterna har flest artiklar på sitt samvete kan förklaras av att de är i regeringsställning och därigenom åtnjuter ett visst allmänintresse. Däremot är det svårare att förklara varför vissa riksdagspartier inte alls är synliga i debatten. Inom politikerblocket är sju av elva för ett EMU-medlemskap medan fyra är emot.

ORGANISATIONER

De som företräder organisationer står för sju av artiklarna. Dessa innefattar landsomfattande organisationer som LO, TCO, Svenskt Näringsliv, LRF, Företagarna och SACO. En artikel är gemensamt skriven av radikala organisationer. Uppseendeväckande är att många av dessa organisationer ställde sig neutrala i EMU-frågan som LO och TCO, men samtidigt lät de företrädare argumentera för ett ja eller ett nej till EMU. Kravet från LO:s sida att stödja regeringens linje för ett EMU-medlemskap var på villkor att ekonomin och att särskilda buffertfonder byggdes upp som kunde tömmas för att sänka lönekostnaderna vid en lågkonjunktur. Det första kravet var vagt ställt medan det andra var ett mer distinkt krav. Nu visade det sig emellertid att det inte blev några buffertfonder eftersom regeringen var tveksam till denna åtgärd. Istället föreslogs marginaler i budgeten och ett särskilt expertråd som skulle varna regeringen när tecken på överhettning eller lågkonjunktur hotade.⁴⁶ Fem av dessa sju artiklar för ja-argumentationer och endast två är negativt inställda till EMU. Den ena nej-

⁴⁶ Ådahl & Eklund, 2003:187-188

artikeln är skriven av den förre LO-ordföranden Stig Malm och den andra av två nuvarande chefer inom LO och TCO. Även om ja- respektive nejförespråkarna inom detta läger framhåller personliga åsikter blir debatten något förvirrad. LO:s ordförande Wanja Lundby Wedin ligger bakom två av ja-artiklarna, bland annat en med Göran Persson. Här är det svårt att förstå LO:s neutrala ställning när dess ordförande argumenterar på en klar ja-linje.

FÖRETAG OCH INSTITUTIONER SAMT AMBASSADÖRER

Företag och institut står för fyra av artiklarna, två argumenterar för ett ja och två är neutrala. Tre av dessa är företrädare för statistikinstitut och bidrar i första hand med statistiska fakta i debatten. Här förankras debatten genom opinionsmätningar. Den sista kategorin aktörer på debattsidan är ambassadörer som är representerade med två artiklar. En argumenterar för ett ja och den andra för ett nej. Dessa bidrar med ett utifrånperspektiv till den svenska EMU-debatten.

SLUTSATSER

Sammantaget kan man konstatera att opinionsbredden inte är speciellt bred. Som väntat är DN Debatt ett forum för samhällets elitskikt, vanliga medborgare gör sig inte besvär. Som Petersson och Carlberg konstaterar är de skribenter som blir publicerade på DN Debatt vanligen företrädare för myndigheter, företag eller organisationer.⁴⁷ I EMU-debatten får vi lägga till dem som har en titel. Man kan konstatera att forumet fungerar efter den traditionella modellen där de med en hög ansvarsställning eller titel är de som anses kunna och de som tillåts föra debatten vidare.

Som jag visat i teoridelen utgör den offentliga sfären underlag för folkets deliberation.⁴⁸ Den politiska sfären innefattar de etablerade institutioner på vilka samhället vilar på. Aktörerna från denna sfär definierar problem och tar beslut utifrån deras möjligheter att införliva dessa i samhället. Den folkliga deliberationen är i första hand inriktad på samtal och diskussioner och hänsyn behöver inte tas till vilka beslut som kan följa. Det är processen i sig som är viktig och deliberationen tjänar i nästa skede som ett underlag för den politiska sfärens beslut. I EMU-omröstningen är folkets deliberation närmare kopplat till det politiska beslutet efter som

⁴⁷ Petersson & Carlberg, 1990:183

⁴⁸ Dryzec, 2001:99-103

riksdagen beslutat att följa folkets val. Utgångspunkten för den folkliga deliberationen bygger trots detta på principen om fria samtal som inte regleras av den politiska sfären.

Istället för att låta folket definiera och lyfta fram vad som är viktigt i debatten kan man tala om en toppstyrning när det gäller DN Debatt. Aktörerna anses visserligen föra upp de mest betydande frågorna och representera de åsiktsformationer som finns bland medborgarna, men frågan är i vilken utsträckning DN lyckas med detta. När det offentliga forumet endast fungerar som en förlängning av den politiska sfären försvinner mycket av debattarens deliberativa potential. Som jag tidigare konstaterat är DN Debatt trendsättande för andra medier i den meningen att det initierar debatter och sätter politiska ämnen på den mediala agendan. Om alla ämnen hämtar sitt ursprung från den politiska sfären försvinner tanken med en offentlig sfär som hämtar sitt bränsle från folklig deliberation. Det blir en debatt för de redan initierade, som först i nästa skede förmedlas ut till medborgarna.

Utgångspunkten för DN Debatt är således att det är ett politiskt offentligt forum som utesluter de delar av befolkningen som inte tillhör den politiska sfären. Här argumenterar jag för att professorer står närmare den politiska sfären än den offentliga. DN använder sig av, som jag senare belyser, en traditionell expertroll som är starkt kopplad till den politiska sfären. De kommentarer som ges vittnar dessutom om att professorer i första hand representerar en politisk aktör snarare än medborgarnas allmänna bästa. Trots dessa invändningar talar de neutralt skrivna artiklarna från kategorin professorer och forskare på att det finns en viss förankring i medborgarperspektivet. Huvudintrycket blir dock att den medborgerliga förankringen i debatten blir lidande av närheten till den politiska sfären. Därför måste DN Debatts deliberativa potential omdefinieras. Om inte medborgarna är synliga i debatten så bör deras intressen representeras av debattforumets aktörer. Även på denna punkt kan man ifrågasätta DN Debatt. Debattsidan representeras knappast av ett vitt spektrum av aktörer. Den deliberativa demokratin förutsätter en mångfald av olika intressen och aktörer som genom inbördes kollisioner kan föra debatten vidare. Om inte medborgarna tillåts synas i debatten så bör de aktörer som får komma till tals representera en mängd olika intressen. Den inbördes relationen mellan dessa bör också vara relativt jämn sett till samhällets olika intressen. I mitt undersökningsmaterial visar det sig att det finns få kategorier av aktörer. Samtidigt är förhållandet mellan dessa kategorier mycket ojämnt. Jag efterfrågar i första hand fler aktörer från den breda kategorin journalister, konstnärer och kulturarbetare. Dessa anser

jag tillhöra en intellektuell elit som kan väga frågor utifrån ett perspektiv som inte är hämtat från den politiska sfären.

Det mest anmärkningsvärda är att det är så många professorer på debattarenan. Hela 39 procent av utrymmet på DN Debatt viks åt denna kategori. Det är farligt ur ett demokratiskt perspektiv att tro att det endast är de med en formell kunskapsbas som är kapabla att föra diskussioner. Att DN Debatt sätter så stor tilltro till professorer och forskare visar på en traditionell expertsyn. Denna syn stammar från den moderna tanken om att de som är upplysta är de som bäst kan förmedla det som är sant och riktigt. Den traditionella expertrollen förutsätter ett tolkningsföreträde för experter när det gäller att definiera den rätta kunskapen. EMU är ett komplext ämne att debattera, men det kan diskuteras om man tvunget måste vara professor för att göra rationella överväganden och förmedla sakliga och välgrundade åsikter. Min åsikt är att de behövs i debatten, men att de tar onödigt stor plats jämfört med andra aktörer. Så även om professorer förvisso kan betraktas som neutrala företrädare för sanningar som i sin tur bygger på ren kunskap är det tveksamt om antalet aktörer inom denna kategori inte är för stort. Samtidigt som jag är kritisk mot antalet professorer har jag ändå kunnat se att det råder en jämvikt inom denna kategori. Här lyckas DN Debatt med att låta stridande intressenter tävla på lika villkor och som jag ser det är det en förutsättning för att DN ska uppnå sin höga ambitioner på en kunskapssäkrad debatt.

Vidare är det förvånande att så många riksdagspartier saknas i debatten. En förklaring kan vara att man inom partierna satsar på andra arenor att synas och höras från, men det är en föga trolig förklaring. DN Debatt är ett betydande forum för den politiska debatten och ett viktigt forum att synas och debattera i. Nu kan det vara så att man väljer att ligga lågt om man inom partiet har stora stridigheter om vilken politisk linje som bör föras. Det kan förklara varför Kristdemokraterna, som hade stora stridigheter inom partiet, inte har skrivit en enda artikel av de undersökta artiklarna. Däremot förklarar det inte varför även Centern och Miljöpartiet saknar aktörer på debattarenan. Samtidigt kan man konstatera att folkpartiet som var det mest enade partiet för ett ja bara ligger bakom en artikel som dessutom är gemensamt framarbetad med socialdemokraterna. Här är det viktigt att påpeka att det inte är alla artiklar som skickas in som blir publicerade. Redaktionen väljer vilka artiklar som ska publiceras och i detta hänseende får de en betydande urvalsmakt. De partier som inte syns i debatten får se det som ett klart misslyckande medan man kan fråga sig hur redaktionen bör förhålla sig till denna

problematik. Vid EMU-valet har jag inga siffror på hur många artiklar som refuserades, men ett rimligt antagande är att det fanns fler artiklar att publicera som kunde ha givit en mer viktad debatt mellan aktörer med olika intressen. Som det senare visar sig kan denna snedfördelning hitta förklaringskraft i förhållandet mellan ja- och nejsidan och till detta återkommer jag i nästa avsnitt. I grunden borde det vara ett uttalat mål att föra debatten med en mångfald av aktörer. Att det totala antalet aktörer rör sig inom så få områden får betraktas som en svaghet på debattsidan. Till DN:s försvar bör det tilläggas att undersökningsmaterialet bara sträcker sig över tre månader. Att alla riksdagspartier inte finns representerade i materialet kan bero på att de tidigare haft debattartiklar publicerade på forumet. Däremot visar materialet jag har använt, oavsett slump eller medvetenhet i valet av aktörer, ett tydligt mönster när det gäller vilka kategorier som debatterar på DN Debatt och deras inbördes relation. För att skapa mångfald och pluralism på debattforumet är det viktigt att låta många olika aktörer träda fram och jag har lyft fram deliberativa demokratiska aspekter som följer dessa val. Istället för att drivkraften på debattforumet hämtar sin styrka från det offentliga samtalet definieras ämnen av de aktörer som företräder den politiska sfären. Det blir en debattplats för de redan initierade. För att ytterligare fördjupa bilden av aktörer måste förhållandet mellan ja- och nej-sidan redas ut.

Skev fördelning av platser

Kravet för en debattsida av DN Debatts kaliber torde vara att ge utrymme för en så bred och rättvis debatt som möjligt. Därför är det slående att av alla artiklar som publicerades tre månader innan folkomröstningen visar ett så tydligt mönster på motsatsen. Av 41 artiklar är endast 12 argumenterande för ett nej till EMU, medan 23 är för och 6 är neutralt ställda. Mätningen av hur omfattande artiklarna är visar att mönstret håller i sig. Förhållandet mellan artikellängden i spaltcentimeter är 1246 (ja), 740 (nej) och 444 (neutral). Att DN Debatt har en oberoende liberal stämpel är inget som försvarar det faktum att ja-sidan har nästan dubbelt så många publicerade artiklar som nej-sidan. Om vi köper tanken med en representativ debattarena där eliten eller ett visst skikt av samhället tillåts diskutera och argumentera är det väsentligt att skapa utrymme för en jämn debatt mellan stridande intressen.

REPRESENTATIVITET OCH PROPORCIONALITET

När DN Debatt tydligt avgränsar sig till att endast låta deltagare från en speciell samhällelig

sfär delta, reses frågor om representativitet eller proportionalitet. De aktörer och intressen som argumenterar på debattsidan måste i första hand uppfylla kraven på samhällsintressant information. Enligt min innehållsanalys framkommer ett vitt spektrum av idéer och här uppfyller DN ett av kraven på en väl fungerande nationell debattsida. Många relevanta frågor berörs och kritiken ligger främst i snedfördelningen mellan aktörer från ja- och nejsidan.

En representativ debattarena där den politiska sfären debatterar och definierar är som tidigare konstaterats inte idealisk om man tror på styrkan hos folkets deliberation. Även en representativ debattarena kan dock fungera ur ett deliberativt perspektiv. Så länge närheten till medborgarna och det allmänna bästa finns, sätts naturliga ramar för diskussionerna. Debattaren kan på så sätt initiera och utveckla den folkliga deliberationen. Forskning visar att medierna kan influera den allmänna opinionen, men omvänt är det svårt att finna bevis för att den allmänna opinionen influerar medietäckningen i någon större utsträckning.⁴⁹ Om medierna inte influeras i någon större utsträckning av det folkliga samtalet kan vi konstatera att kopplingen till den politiska sfären blir desto tätare. Att medierna ligger närmare den politiska sfären än den offentliga när det gäller att definiera och producera mediematerial får ses som en svaghet för debattarenans demokratiska potential. En enkelriktad kommunikation kanske sätter igång nödvändiga processer i det offentliga samtalet, men bristen på återkoppling av dessa samtal till medierna eller i förlängningen till den politiska sfären visar att det finns ett deliberativt demokratiskt problem.

Representativitet på debattsidan handlar om att lyfta fram olika aktörer och ämnen som sammanfattar de bärande elementen i den offentliga debatten. Att nästan dubbelt så mycket utrymme är vikt åt ja-sidan gentemot nej-sidan är ett tecken på att DN Debatt misslyckats med att skapa en viktad debatt. Kritiken ligger främst i att det på så sätt blir svårare att återge de åsiktsströmningar som det offentliga samtalet genererar. Förklaringen hänger antagligen samman med att ja-sidan återigen haft större resurser att använda för sin kampanj och att DN tenderar att ge fördelar till det dominerande politiska etablissemanget.⁵⁰ Förenklat skulle man kunna påstå att DN Debatt bara återspeglar hur företrädarna för det svenska maktskiktet formerat sig. Återigen kommer vi in på DN Debatts deliberativa svaghet. Debattplatserna formeras efter hur det ser ut i den politiska sfären. Med detta synsätt blir det ganska snart

⁴⁹ Lewis, 2001:88

⁵⁰ Jag återknyter här till folkomröstningen till EU 1994.

tydligt hur ohållbar en sådan utveckling faktisk är. I så fall utesluts de grupper i samhället som saknar resurser till förmån för dem som redan sitter i en maktposition eller de som har råd att köpa opinionsplatser. Denna princip är inte försvarbar om vi vill behålla en grundläggande demokratisk tanke för massmedial opinionsbildning. Om vi köper tanken om en representativ debattarena innebär detta att de stridande aktörer som argumenterar mot varandra bör ges lika stort utrymme.

Om vi fortsätter att diskutera representativitet utifrån mina övergripande demokratiteman är det viktigt att se hur opinionen ser ut bland medborgarna. Eftersom alternativen för att rösta om EMU ställdes till två alternativ var det enkelt att pejla av opinionsläget hos medborgarna. Även om man har invändningar mot den här typen av opinionsmätningar visar det sig ändå att svenska befolkningen var splittrad i frågan. Innan valet svängde opinionen mellan ja- och nej-sidan, men det har hela tiden ända sedan inträdet i EU, varit relativt jämnt mellan de bägge lägren. Därför är en rimlig deliberativ utgångspunkt för medierna och i det här fallet DN Debatt att utgå från en representativitet som även grundar sig på Sveriges befolkning. Det är ju trots allt medborgarna som utgör samhället och är grunden för det som vi kallar för folkstyre. Då är det givetvis också så att detta bör synas i den offentliga debatten. Det här ställer frågan om representativitet på sin spets. Ska debattaren bara vara representativ för de politiska aktörerna och andra viktiga samhällsaktörer eller ska debatten vara representativ för medborgarna? Som det ser ut idag är publiken eller medborgarna den numerärt sett viktigaste komponenten i ett politiskt kommunikationssystem, men det hindrar den samtidigt inte att vara den mest maktlösa. För att åstadkomma en vitaliserad och givande debatt som stärker legitimiteten i den demokratiska processen är jag av den mening att man bör vara representativ åt båda håll. Det offentliga samtalet måste ges utrymme och kunna utmana det politiska samtalet. I alla fall om man försöker uppnå inslag av en deliberativ demokrati.

FOLKBILDNING

När det gäller så stora och betydande debatter som EMU-debatten finns det ytterligare en dimension att tillföra debattsidan, nämligen den rent folkbildande. För att kvaliteten på folkets deliberation ska höjas krävs i komplexa ämnen som EMU att det finns aktörer som är väl pålästa och som kan förmedla fakta. De sex neutrala EMU-artiklarna visar att DN sätter ett värde på att informera och upplysa de som följer debatten. Genom att använda sig av denna strategi kan debatten och de olika argument som förs fram förankras på ett helt annat sätt än

om de neutrala artiklarna inte givits plats.

Att debatten kring EMU följs av en folkomröstning ställer givetvis höga krav på att debattaren lyfter fram ämnen som är allmänintressanta och betyder något för befolkningen, men samtidigt ska den ge en god besluts- och diskussionsgrund för medborgarna. Den deliberativa demokratitanken kräver att det förs ett ständigt pågående och kvalificerat offentligt samtal. Medborgarna förutsätts, utöver möjligheten att yttra sig i viktiga frågor, få en sådan information i samhällsfrågor att de fritt och självständigt kan ta ställning i dessa.⁵¹ Även om medborgare är pålästa eller inte är det viktigt att de som vill delta i debatten också kan förstå bakgrunden till vad olika argument vilar på. Här menar jag att DN lyckas med att ge debatten en informativ grund som i förlängningen gynnar det offentliga samtalet.

Vad som egentligen sades

Tidigare i teoridelen har jag visat kopplingen mellan vad som sätts på agendan och opinion. Valet av ämnen på debattsidan har därför stor betydelse för hur debatten uppfattas av publiken. I mitt undersökningsmaterial ingår endast artiklar som rör EMU och detta får till följd att i princip alla artiklar rör ekonomi och demokrati. På en debattsida hänger argument och ämnen samman med varandra. Istället för att kategorisera ämnen har jag därför valt att fokusera på vilka argument som används i diskussionen. Vissa argument är bärande element i debatten och det är dessa jag väljer att lyfta fram. Förutom att presentera de bärande argumenten bedömer jag dessa både utifrån ja- och nej-läggret samt ur ett opinionsperspektiv.

JA-SIDANS PLIKTARGUMENT

”Sveriges folkomröstning är irrelevant för vår skyldighet att införa euron”⁵²

Redan inför valet till EU 1994 varnades från EU-kritikernas sida att EMU automatiskt skulle följa på EU-medlemskapet. Den debatten kom av sig när ja-sidan med statsminister Ingvar Carlsson i spetsen bestämt hävdade att Sverige kunde välja att stå utanför EMU fast vi var med i EU. EMU utgörs av tre etapper där Sverige redan deltar i de två första som består av vissa gemensamma EU-regler för finansmarknader och centralbanker. I den tredje etappen lämnar vi ifrån oss penningpolitiken till den europeiska centralbanken. Det innebär förenklat att vi låser valutan och kronan ersätts med euron. Till skillnad från Danmark och

⁵¹ Nord, 2001:66

⁵² Inger Österdahl, DN Debatt 2003-08-13

Storbritannien har Sverige inte begärt ett formellt undantag från EMU: s tredje steg. Göran Persson aviserade från uppstarten av EMU 1999 att Sverige skulle hålla sig utanför och vänta och se.⁵³ Det finns inga sätt att tvinga Sverige in i EMU, men många ja-förespråkare har uttryckt oro för att de andra EU-länderna ska betrakta Sverige som en svikare om Sverige väljer att stanna utanför. I debatten på DN så är ja-sidan de som lyfter fram denna fråga. De talar om vår plikt och skyldighet att fullfölja samarbetet med EU genom att gå med i EMU. Det talas till och med om att folkomröstningen aldrig borde ha ägt rum. Argumenten som ja-sidan lyfter fram är rimligt grundade på EU:s författning, men det är diskutabelt om dessa argument gynnar ja-sidans opinionsbildning. Som jag tidigare konstaterade i teoridelen så är det frågan om EU och EMU är tillräckligt förankrat hos svenska folket. Förutom en osäkerhet kring samarbete över nationsgränsen minns många väljare många av de svikna löften som levererades av ja-sidan i samband med folkomröstningen till EU. Att ja-sidan argumenterar för att Sverige och medborgarna redan tackat ja till EMU är i debatten något okänsligt av ja-sidan och tenderar att riva upp gamla sår. Att hänvisa till vår plikt och vår moraliska skyldighet är att indirekt erkänna att medborgarna lurades vid EU-omröstningen.

Att dessutom påstå att folkomröstningen inte borde ha ägt rum är, ur förankringssynpunkt hos svenska folket, direkt olämpligt att lyfta fram. På detta sätt ogiltigförklarar man medborgarnas rätt eller möjlighet att delta i frågan. Detta argument strider mot tanken på en deliberativ demokrati. Ett sådant synsätt vill hellre kväva folkets inblandning än att förankra beslutet hos medborgarna. Även om ja-sidans argument är underbyggda är det frågan om man inte lyfter fram en fråga som inverkar i motsatt riktning på opinionen än vad som var tänkt. Intressant att påpeka är att nej-sidan inte väljer eller tillåts att möta denna argumentation. I sammanhanget får detta inte någon större betydelse då jag anser att ja-sidans argument inte fungerar som de är ämnade att fungera. Fler medborgare blir antagligen mer irriterade och upprörda av dessa argument, än de som blir skrämde och känner plikt-känsla mot Sverige och Europa.

DEMOKRATI

”Demokrati är viktigare än välfärden”⁵⁴

Nej-sidans kanske starkaste argument i debatten är demokratiargumentet. Som citatet ger exempel på skattar delar av nej-sidan demokratin högre än någon annan aspekt av EMU. Nej-

⁵³ Ådahl & Eklund, 2003:176

⁵⁴ Leif Lewin, DN Debatt 2003-09-06

sidan menar att det redan finns en brist på demokrati i EU. Att tacka ja till EMU är att flytta makten ytterligare från folket. Det demokratiska underskottet och de oavsättliga centralbanksdirektörerna är inte en godtagbar ordning. Det går inte att utkräva ansvar eftersom EMU:s direktörer är separerade från politiskt inflytande. Nu har vi redan ett liknande system i Sverige där Riksbanken är suverän när det gäller vår penningpolitik. Hursomhelst är nej-sidans demokratiargument känslomässigt starka. Vare sig medborgarna är insatta eller inte i EMU vet de instinktivt att demokrati är något bra som alla bör värna om. Därför är det tacksamt för nej-sidan att trycka på att ett ja innebär ett ingrepp i vår demokrati. Hur mycket vi skulle förlora eller vinna utifrån ett demokratiskt perspektiv är en rent omöjlig fråga att besvara. Frågan om demokrati blir istället en fråga om principer och här tror jag att nej-sidan verkligen nådde ut till medborgarna.

Ja-sidan poängterar att EU som vi redan är med i är en garant för fred och samarbete länder emellan. Tillsammans med andra länder är vi starka och det är osolidariskt och osympatiskt att välja bort EMU-samarbetet. Om vi svarar nej minskar våra möjligheter att påverka de beslut som fattas, inte bara ekonomin. Senare i kapitlet kommer jag till fripassageraretesen som tar upp problematiken med att stå utanför EMU. Ja-sidan lyfter fram en annan demokratispekt av EMU, nämligen en globaliserad demokrati som fungerar över nationsgränserna. Det här argumentet handlar om att samarbetet mellan EU- och EMU-länder ska bli tätare på alla plan. Genom att inte hoppa på EMU när det är i sitt formativa skede innebär att Sveriges möjligheter att vara med och påverka samarbetet i en positiv riktning försvinner. Genom samarbete kan våra svenska demokratitankar smitta av sig på resten av Europa. Solidaritet mot andra länder och en vilja att reformera det europeiska samarbetet är ja-sidans tyngsta demokratiargument. Frågan är dock om det inte är enklare för medborgarna att säga nej och hänvisa till att vi förlorar folkligt inflytande genom att gå med i EMU. De som redan är kritiska mot EU, och det är en betydande del av den svenska befolkningen, ser inte fördelarna med att förtäta samarbetet ytterligare. Speciellt inte om det innebär att vi får göra avkall på vårt eget folkstyre.

EKONOMI

”Det finns goda skäl att tro att effekten på Sveriges handel av att införa euron kan vara överraskande stor”⁵⁵

⁵⁵ Andrew K Rose, DN Debatt 2003-08-19

Citatet sammanfattar tveksamheten från framförallt ja-sidan, men även nej-sidan, när det gäller de ekonomiska argumenten. De ekonomiska argumenten är svåra att sätta siffror på även om det försöktes i framförallt början av den nationella debatten där det förekom härresande räkneexempel från både ja- och nej-håll. Debatten på DN har i detta hänseende varit betydligt mer beskedlig och förts på en mer saklig nivå. Som en kontrast till 1994 års folkomröstning om EU har ja-sidan lärt sig att inte lova för mycket. De ekonomiska argument som framförs av ja-sidan talar om stabilitet, ökad och smidigare handel och bättre förutsättningar för investeringar, men hur stora vinster Sverige kan göra vid ett inträde tonas ned. Argumentationen är lågmäld och vädjar till väljarnas förnuft och känsla i frågan. En förklaring till detta är att debattörerna tagit till sig av kritiken som följde på de räkneexempel som tidigare nämnts. Dessutom kan DN Debatts redaktion ha valt att inte publicera artiklar av detta slag. Hur som helst är det ett faktum att ekonomiargumenten är balanserade på debattplatsen. Nej-sidan kommer med få egna ekonomiska argument. Det handlar istället om att bemöta ja-sidans argument och hänvisa till att det är ingen som egentligen vet eller kan lova att EMU-medlemskapet kommer att innebära guld och gröna skogar. Kännetecknande för nej-sidans argumentation är att den hänvisar till osäkerhet och risker med EMU. Nej-sidans starkaste ekonomiska argument stöder sig på frågan om vem som ska bedriva vår penningpolitik. Nej-sidans argumentation om egen penningpolitik bygger på uppfattningen att vi har klarat oss bra själva och att vi genom att gå med i EMU tappar ett viktigt ekonomiskt styr- och balansinstrument. Dessutom reses demokratiska aspekter av att flytta inflytandet ännu längre bort från befolkningen och till en europeisk centralbank. Så länge det inte finns några garantier om att EMU erbjuder ett säkrare system än det vi redan har och är nöjda med vill nej-sidan avvakta och vänta och se. Ja-sidan bemöter denna argumentation med att Sverige redan har ett liknande penningpolitiskt system genom att riksbanken frigjorts från politisk kontroll. Den svenska ekonomin är redan beroende av euron eftersom Riksbanken redan har ett nära förhållande till den europeiska centralbanken. Dessutom ställs frågetecken om den svenska ekonomin klarar sig ensam vid ekonomiska kriser. Referenser dras till 1990-talets början när Sverige befann sig i en djup ekonomisk kris. Ja-sidan menar vidare att Sverige kommer att ha kvar sin finanspolitik och det tillåter Sverige att föra en självständig ekonomisk politik.

I opinionsbildande syfte vädjar ja-sidans ekonomiska argumentation till de som är optimistiska och tror på EMU-projektet medan nej-sidan vänder sig till de som är mer

försiktiga och saknar tilltro till ett ekonomiskt och monetärt samarbete. Det finns inga garantier för att Sverige ska få det bättre genom att gå med i EMU och det är det här som är ja-sidans akilleshäla. Som jag tidigare varit inne på är svenskarna ett stolt folk som fortfarande lever kvar i tanken om det svenska folkhemmet. Mentaliteten att vi klarar oss bra själva gör att ja-sidans försiktiga ekonomiska argument inte biter lika bra som nej-sidans vänta och se. Nej-sidan ställer frågan: Varför gå med i ett osäkert EMU nu när vi kan vänta till förutsättningarna är bättre? Ja-sidan lyfter visserligen fram argument som talar om att det kommer att dröja många år innan vi får chansen att inträda i EMU igen, men totalt sett så kämpar ja-sidan i motvind. Det bästa för ja-sidan hade varit om Sverige befunnit sig i en ekonomisk kris vid tiden för valet.

TANKEN OM FRIPASSAGERARE

”Inom Sverige brukar inte fripassagerare betraktas med någon större respekt”⁵⁶

Fripassagerareargumentationen går ut på att Sverige genom att stå utanför EMU kan tappa såväl ekonomiska fördelar som att våra relationer till andra EU-länder försämras. Att vänta och se beskrivs av ja-sidan som osolidariskt av Sverige när man låter andra länder bära eventuella risker med valutasamarbetet. Dessutom har det visat sig att EMU-samarbetet inte varit ett sådant skakigt projekt som det förutspåddes bli. Diskussionen om Sverige som en fripassagerare handlar förutom den ekonomiska aspekten om demokratiska värden i allmänhet och solidaritet i synnerhet.

I debatten presenteras en undersökning av nej-sidan som används för att argumentera för att Sveriges relationer till övriga EU-länder inte kommer att försvagas. Dessa siffror vänds sedan av ja-sidan som menar att nej-sidan dragit felaktiga slutsatser av undersökningen. Även om det är svårt att bedöma vem som har rätt i frågan handlar argumentationen om solidaritet mot andra länder. Är det rätt att stå utanför ett samarbete och låta andra länder bära de risker som ett sådant här samarbete innebär? Här hamnar diskussionen i hur den svenska medborgaren förhåller sig till resten av Europa. Om man känner sig som en europeisk medborgare är det av solidara skäl rimligt att arbeta tillsammans för gemensamma mål. Sverige har ju, till skillnad från Danmark och Storbritannien, inte förhandlat sig till ett formellt undantag från EMU. Att ställa sig utanför EMU är och förblir ett tydligt ställningstagande på att vi svenskar klarar oss

⁵⁶ Assar Lindbeck, DN Debatt 2003-07-30

bättre själva, i alla fall till motsatsen har bevisats. Fripassageraretesens tyngd i opinionsbildningen hänger därför ihop med hur mycket svensken känner sig som en europeisk medborgare och hur solidarisk man anser sig behöva vara mot de andra EU- och EMU-länderna.

NEJ-SIDANS HÄLSOARGUMENT

”Euron ger svenskarna sämre hälsa”⁵⁷

Hälsoperspektivet av ett EMU-medlemskap lyfts fram av ett antal professorer från nej-sidan. De argumenterar för att svenskarna, i synnerhet kvinnor, kommer att få sämre hälsa om vi går med i EMU. Argumentationen grundar sig förenklat på att övriga EMU-länder har en större arbetslöshet än Sverige och om vi går med i samarbetet kommer vi smittas av denna utveckling. Högre arbetslöshet i Sverige kommer i sin tur att slå mot hälsan. Argumenten är löst grundade på svaga premisser. Sverige skiljer sig på många punkter från de länder som tjänar som jämförelse och ja-sidan är inte sen att bemöta och attackera dessa svaga argument.

Totalt utgör hälsoargumenten fyra artiklar och jag ställer mig kritisk till varför de överhuvudtaget är med på DN Debatt. Hälsoaspekten är givetvis intressant i sammanhanget och jag välkomnar den, men i detta fall verkar det som att DN Debatts redaktion har gått mer på val av ämne än argumentationer och innehåll. Svag argumentation från nej-sidan möts av kritiska och sarkastiska argument från ja-sidan som i sin tur inte är intresserade av att föra diskussionen vidare. Detta får till följd att hälsoperspektivet av EMU inte bidrar i någon högre utsträckning till debatten. Nu är hälsodebatten ett litet sidospår i debatten och genomslaget hos opinionen är förmodligen litet. Den sida som ändå kan gynnas av denna diskussion är ja-sidan som rent argumentationsmässigt övertygar mer än nej-sidan. Dock får man inte glömma att nej-sidan återigen hamnar i argumentationer som baseras på risker med ett eventuellt inträde i EMU och dessa typer av argument bör inte underskattas i opinionsbildningen.

KRITIK OCH REPLIK

”Ingen kan säkert veta hur det blir. När professorer vet att de inte vet, så bör de även veta att inte antyda att de vet.”⁵⁸

Citatet slår egentligen huvudet på spiken när det gäller hela EMU-debatten. Ingen kan veta eller ge några garantier för vad som händer vid ett inträde eller ett fortsatt utanförskap när det

⁵⁷ Anne Hammarström mfl, DN Debatt 2003-09-03

⁵⁸ Ragnar Andersson mfl, DN Debatt 2003-09-09

gäller EMU. Samtidigt visar det en viktig del i debatten, nämligen mötet mellan debattaktörerna som svarar varandra och ger kritik åt argument och personer. Genom att öppet replikera andra artiklar ges liv åt debatten och tillfälle ges att ifrågasätta oklara och felaktiga argumentationer. När aktörerna svarar varandra finns det en tydlig hänvisning till vems argument de bemöter och när dessa publicerades. Ofta anges detta i rubriken eller ingressen. Repliker innehåller per automatik kritik mot andra argument och i viss utsträckning personer. Här är kritiken tydligt adresserad mot aktörer på debattforumet. De debattartiklar som inte kallas eller har karaktären av repliker kritiserar under mer generella former. Här bemöts visserligen andra debattaktörer, men referenser kan också dras till aktörer och intressen utanför debattarenan. Något som är intressant att lyfta fram i sammanhanget är att nej-sidan är mer enad än ja-sidan. I ett antal ja-artiklar kritiseras ja-sidan för att fokusera på fel argument i debatten. Ja-sidan kritiserar alltså sin egna medan nej-sidan håller sig på en enhetlig linje. Man kan se debattarenan som ett fält där man tävlar om att vinna opinionen. När ja-sidan kritiserar varandra innebär detta en splittring inom ja-gruppen. Den oro som uppstår här kan knappast vara bra för att övertyga medborgarna att ja-sidans argument är tillförlitliga. Samtidigt kan man konstatera att DN Debatt lyfter fram mer än en aspekt av ett ämne. I dessa fall utvecklas debatten på ett rimligt och nödvändigt sätt. Kritiken mot DN Debatt är att detta sker vid för få tillfällen. Det innebär också att debatten inte nyanseras i tillräcklig utsträckning.

Den tredje typen av kritik är gliringar som inte har med EMU-debatten att göra. Speciellt politiker är förtjusta att skicka iväg en känga mot stridande partier och personer. I de flesta fall handlar det om relativt oskyldiga gliringar, men i några fall går gliringarna över i hätska personangrepp. Det bästa eller värsta exemplet på detta är Pehr G Gyllenhammar som talar om att kommunister och halvanarkistiska miljöpartister måste mötas med fasthet och kompromisslöshet. Vidare diskvalificerar han Centerledaren Maud Olofsson som partiledare och debattör efter hennes referens till Hitler. Han hinner dessutom med att konstatera att medborgarna är olämpliga för att avgöra om vi ska gå med i EMU eller inte.⁵⁹ Här handlar det inte om små gliringar utan misskrediteringar av andra debattaktörer. Tonen är nästan hotfull och den här typen av artiklar är tack och lov sällsynt i debatten på DN. För att debatten ska utvecklas är jag av den meningen att sådana här artiklar är överflödiga i debatten. Den enda

⁵⁹ Pehr G Gyllenhammar, DN Debatt 2003-08-28

tes som drivs i denna artikel är att folkomröstningen aldrig borde ha ägt rum och denna tes är redan driven av andra ja-sägare på debattforumet.

Totalt sett hålls ändå repliker och kritik på ett rimligt plan och de för debatten framåt. Den förre LO-ordföranden Stig Malm skriver i artikeln ”Talet om neutralitet drar löje över LO” att han är mycket kritisk till att LO skriver under artiklar som argumenterar för ett tydligt ja.⁶⁰ Speciellt som LO ställer sig neutralt i frågan och samtidigt inte har fått igenom de krav som var ställda för att organisationen skulle stödja EMU. Här handlar det inte om några personangrepp utan rimliga påpekanden i debatten. Det är repliker som denna som kännetecknar repliker och kritik på DN Debatt, nämligen att olika intressen kolliderar utan att gå över gränsen för vad som kan betraktas som ren smutskastning.

Resan slut – tid för tanke

Vid tiden för min studie är valet avgjort och som bekant vann nej-sidan klart. Genom att analysera debatten har jag kunnat lyfta ut bärande spår i debatten och nu avslutningsvis vill jag samla mina tankar om opinioner i anknytning till DN Debatt och dra generella slutsatser. Jag berör även demokratiaspekten som hela tiden har funnits med i tankarna i skrivandet av denna uppsats.

De tre viktigaste fälten vid opinionsbildning är den politiska sfären, medierna och medborgarna. Den utsträckning i vilken medierna, eller eliter genom medierna, kan influera eller forma folkets vilja eller förutse hur de ska svara på kampanjer är en av delfrågorna som jag ställde inledningsvis. Som jag berörde i teoridelen finns det inget universalrecept som kan användas för att förutse och uppnå ett gynnsamt utfall av de insatser man lägger för att styra opinionen. Människor uttrycker sina opinioner i olika former och i olika kontexter och det är i denna teoretiska kontext vi måste förstå opinioner. Det handlar om att lokalisera opinionen i olika moment och konstruktioner.⁶¹ Det finns därmed inga garantier i planerat opinionsarbete, men samtidigt finns det vissa faktorer och tillvägagångssätt som ger kampanjmakarna större chanser att lyckas. Jag ämnar nedan beröra dessa. Jag har tidigare beskrivit ämnen och

⁶⁰ Stig Malm, DN Debatt 2003-09-09

⁶¹ Lewis, 2001:80-81

argumentationer som har dominerat debatten och jag ämnar nu gå djupare i dessa och analysera dessa utifrån mitt teoretiska raster.

Om vi börjar med att konstatera att det finns ett samband mellan hur stor del man tar del av medier och hur man uppfattar sin värld.⁶² Det ligger i enlighet vad jag tidigare anfört i teoridelen. Medier förklarar hur vår värld fungerar och sätter ramar för vår livssituation genom att sprida information. Därför är det rimligt att förstå medierna utifrån följande citat:

*"to acknowledge that the media are instrumental in providing information, and that "one's store of information shapes one's opinions"*⁶³

Om vi tänker oss in i EMU-debatten innebär det här att all den information som ständigt flödar från EU utgör en väsentlig del för hur vi uppfattar samarbetet med resten av Europa. Svensk EU-journalistik har kritiserats för att vara otillräcklig för att medborgarna ska förstå vad samarbetet egentligen betyder för Sveriges vidkommande. Denna faktor måste räknas in när vi försöker förstå svenskens förhållningssätt till EMU-debatten. Ju fler negativa tendenser som omger EU-journalistiken, desto större skäl att tro att EU-samarbetet upplevs både som svårgreppbart och negativt av medborgaren. Det dagliga nyhetsflödet har därmed, genom sin informerande karaktär, ett inflytande över hur medborgarna tänker om Europa. Detta kan vara en del i förklaringen till varför Sverige generellt sett är mer kritiska till EU än andra EU-länder. Även om inte nyhetsjournalistiken präglas av det kampanjarbete som föregår stora val, får den ändå ett indirekt inflytande över den allmänna diskursen bland medborgarna. Lagt till den tidigare diskussionen om den svenska självbilden i teoridelen inser man att EMU-debatten handlar om så mycket mer än ett halvårs intensivt kampanjarbete. Detta förklarar också varför det är svårt att på några månader innan valet åstadkomma stora förändringar i den allmänna opinionen. I alla fall om vi ser på EMU som även om det är ett nytt projekt är framsprunget ur ett EU som vi hunnit bekanta oss med i snart tio år. Problemet för politiker som stöder ett utökat samarbete är sålunda att målmedvetet bygga förtroende för EU under lång tid. Kultivationsteorier fokuserar på sambandet mellan mediernas influens över hur medborgarnas antaganden om världen. Det är viktigt att påpeka, när man analyserar dessa teorier att det inte finns några linjära och absoluta mönster för hur enskilda människor tänker. En tung mediekonsument behöver inte nödvändigtvis förstå världen utifrån dessa ramar

⁶² Lewis, 2001:82, paralleller dras till hur människor som ser mycket på TV tenderar att grunda sin uppfattning på TV:s dominanta symboliska parametrar.

⁶³ Lewis, 2001:83. McCombs, Danielian, and Wanta 1995, 295.

liksom en som inte hänger med särskilt mycket kan vara mer benägen att bli influerad att följa mediernas agendasättande funktion. Det innebär att bilden som jag precis målats upp endast ger en partiell förklaring av mediernas influens. Samtidigt som medierna influerar människor finns det samtidigt en resistens i publiken mot mediebudskap. Publikstudier tenderar att trycka på att publiken är aktiv snarare än passiv, men i slutändan blir ändå bilden att publiken är mer komplex i sin natur än enkel att förstå. Men, även om publiken förhandlar mediebudskap på olika sätt kvarstår ändå det faktum att medierna utgör någon sorts råmaterial för hur vi förstår världen. Återigen hamnar vi i påståendet att medierna inte säger hur vi ska tänka utan snarare säger vad vi ska tänka om.

Detta för oss fram till Lewis konklusion i sammanhanget. Nämligen att erkänna mediernas kraft, men samtidigt erkänna både dess komplexitet och dess begränsningar.⁶⁴ När vi erkänner att medierna influerar publiken i någon utsträckning är utmaningen att återge naturen av denna influens. För att närma sig en förståelse av detta finns en mängd faktorer som måste betänkas när det kommer till att utforma kampanjer. Att enbart försöka sälja ett koncept eller en produkt till en relativt medveten och kräsen publik fungerar inte om man inte först analyserar hur läget egentligen ser ut hos medborgarna.

Nord och Strömbäck framhåller i en neutral debattartikel att ja-sidans kampanj är okänslig och föga framgångsrik i ett opinionsbildande syfte. De drar paralleller till riksdagsval och skiljer på två olika synsätt att föra kampanjer utifrån. Medan traditionella produktorienterade partier först utformar sina valprogram och därefter mer eller mindre skickligt lyckas sälja in hos väljarna, präglas marknadsorienterade partier av att de utformar sina valprogram först efter att de noggrant har undersökt och analyserat väljarnas behov och preferenser.⁶⁵ Här kan man framhålla en viktig poäng med opinionsarbetet som rör EMU. Det finns stora skillnader mellan valet till EU och EMU. När befolkningen röstade om ett EU-medlemskap ställdes medborgarna inför ett beslut där Sveriges tidigare inblandning i samarbete med Europa inte kan jämföras med det som fanns inför EMU. Medborgarna har genom nästan tio års nyhetsbevakning av EU fått mer information och därmed också mer kännedom om hur det i praktiken fungerar att verka i en stor union.

⁶⁴ Lewis, 2001:88

⁶⁵ Nord & Strömbäck, DN Debatt 2003-08-13

Vad som har blivit tydligt av genomgången av debattartiklarnas argumentationer är att det trots försök att förklara vad samarbetet kommer innebära inte finns några garantier att erbjuda medborgarna. Ja-sidan uttrycker förhoppningar om vinster och en fara med att vänta och stanna utanför. Kvalificerade gissningar om vad som händer om vi står utanför ges av ja-sidans förespråkare men som jag tidigare antytt präglas eventuella löften av en stor portion försiktighet. Nej-sidan präglas av en skepsis mot samarbetet där uttryck av osäkerhet och risker präglar ett eventuellt medlemskap. Experter från denna sida kommer fram till andra prognoser än ja-sidans experter och fortfarande är det rent av omöjligt att veta vad som egentligen kommer att hända vid ett inträde i EMU. Summa summarum – när inga löften eller tillförlitliga garantier kan ges eller någon säkert genom kunskap kan förutsäga vad som sker om Sverige går med i EMU eller inte, handlar detta val mer om känslor. Dessa känslor bygger på hur vi som medborgare uppfattar Sverige, demokrati, EU och vårt förhållande till andra länder i Europa. Enklaste svaret på varför ja-kampanjen därför misslyckades är att det på förhand var svårt att övertyga en medborgarskara som under hela den tid Sverige varit med i EU bildat sig en grunduppfattning av vad europeiskt samarbete handlar om. Känslan slog ut förnuftet i EMU-debatten eftersom det var smått omöjligt att veta vad som var mest förnuftigt.

DN DEBATTS ROLL I OPINIONSBLDNINGEN

DN:s debattsida sägs vara ett av Sveriges mest inflytelserika opinionsbildande forum. Jag bestrider inte detta då det som lyfts fram här får ett stort genomslag i både andra medier och i förlängningen når ut till medborgarna. Dess agendasättande funktioner talar om för oss vad vi ska tänka på och blir därmed viktig ur ett opinionsperspektiv. När det gäller EMU-debatten har jag visat hur debatten präglas av en känslodimension. Därför får DN Debatts roll som opinionsarena omdefinieras något när det rör sig om EMU. Skillnaden mot i vanliga fall där DN Debatt är först att belysa ett ämne utifrån ett visst perspektiv, byts här ut mot en debatt som redan är nationellt förankrad. DN debatt sätter upp på agendan något som redan ligger latent i befolkningen, nämligen en grundattityd till EU och internationella samarbeten. Därför bör DN:s roll i debatten tonas ner i opinionsbildande syfte eftersom dess definierande dimension tappar något av sin styrka. Dessutom ska det betänkas att långt ifrån alla läser eller hänger med i debatten på DN. Men, det faktum att det som skrivs på DN Debatt sprids till andra medier resulterar i att det som händer här kan påverka och nå även de medborgare som inte aktivt läser denna tidning. I förlängningen ska därför DN:s potential i opinionsbildning

inte förringas. Fortfarande är det möjligt för debattaren att lyfta fram vilka frågor som är viktiga för svenskt vidkommande ut till medborgarna. Tiden innan valet är kanske mest betydelsefull för de människor som är osäkra och inte har bestämt vad de ska rösta på. Stundens ingivelse kan påverkas av en rad faktorer även om jag med min studie argumenterar för att valen ofta är mer grundade än vad väljarna själva tror när de bestämmer sig för ett ja eller nej. Även om man bara röstar på känsla är processen som förgår denna känsla komplex till sin natur och mediernas inblandning går inte att bortse från.

En debattarena som DN kan slå an vissa toner som i slutändan kan överväga en medborgare att bestämma sig i en viss riktning. Det är i detta fall inte bara ämnen och argumentationer som avgör detta. De aktörer som får spelrum på forumet bör inte underskattas. Dessa personer är kända för en stor del av befolkningen. De blir en slags opinionsledare som, tack vare tidigare erfarenheter, kan vinna gehör hos enskilda grupper av befolkningen. De som exempelvis sedan tidigare sätter stor tilltro till vår statsminister Göran Persson är antagligen mer benägna att förlika sig med och acceptera tyngden i hans argumentationer. Därigenom kommer vi åter igen in på problemet med att snedfördela debattplatserna på forumet. Är det rätt och riktigt att låta ja-sidans opinionsledare få ett så pass mycket större utrymme än nej-sidans opinionsledare? Mitt svar är nej av demokratiska skäl. DN:s försvar att representera hur det ser ut i maktkorridorerna försvagas av det faktum att partier och landsomfattande organisationer inför EMU-valet präglades av splittringar i de egna leden. Dessutom bör, som jag tidigare varit inne på, ett offentligt forum inte i första hand vara kopplat till den politiska sfären utan ha sin utgångspunkt i den offentliga sfären.

DEN DEMOKRATISKA DIMENSIONEN

Med den här studien har jag lyft fram aspekter av opinionsbildning och argumenterat för hur komplex denna process faktiskt är. Även om man bara har att ta ställning för ett ja eller ett nej i en stor fråga, föregås dessa val av komplicerade diskursiva processer mellan människor i det sociala och kulturella livet. I detta sammanhang kan det vara viktigt att poängtera att alla opinionsmätningar som föregick valet till EMU bygger på ett statistiskt urval som tenderar att förenkla opinionsproblematik i allt för hög utsträckning. De skillnader som alla olika mätningar uppvisade visade enligt min mening inte hur lätt opinionen kan svänga. Skillnaderna var snarare ett uttryck för att opinionsmätningar aldrig kan fastställa siffror som

är hundra procentigt korrekta. Utan att gå in i en vidare diskussion om oregelbundet slumpmässigt urval och felmarginaler vill jag poängtera att opinioner inte svänger hux flux utan är relativt stabila till sin natur. Detta beror på att opinioner grundar sig på djupt rotade attityder som i sin tur påverkas av de diskursiva processer som ständigt pågår hos medborgarna. Med den här studien har jag försökt att visa hur opinioner fungerar och svårigheten att försöka tämja opinionen och styra den i en önskad riktning.

För att en opinionsbildande kampanj som rör en stor samhällsfråga ska bli lyckosam, måste den pågå under en lång tid där politiska ämnen och frågor förankras innan man kan tro att opinionen ska svänga. EU har beskrivits som ett elitprojekt som aldrig riktigt har förankrats hos folket. Denna kritik borde numera tas på allvar. Stora politiska frågor måste knytas till medborgarna i större utsträckning. Det handlar inte bara om handlingsplaner och opinionsbildning i anknytning till val. Det handlar om att kontinuerligt tillvarata folkets deliberativa processer och arbeta utefter dessa. Folkomröstningen till EMU vittnar om en problematik som ligger i ett demokratiskt glapp mellan staten och dess viktigaste beståndsdel medborgarna. Tanken om en representativ demokrati där medborgarna går till val vart fjärde år räcker inte som underlag för en följsam och modern demokrati. För att demokratin i samhället ska kunna legitimeras krävs att folket tillåts bli en mer aktiv och betydande del i samhällsapparaten. EMU-valet visar att det politiska etablissemanget inte kan styra massorna i önskad riktning genom några månaders intensivt kampanjarbete. Jag betänker då det faktum att regeringen och riksdagen, trots inre splittringar, var i majoritet för ett ja. Så här i efterhand var omröstningen till EMU en indikation på att deliberationen bland medborgarna inte kunde styras med den politiska elitens taktpinne. Det visar också att folkets deliberation bör ges större plats och vägledning i den moderna politiken. Vår demokrati är och förblir en folkets demokrati och då är det rimligt att låta folkets samtal utgöra en betydande beslutandegrund för de politiker som styr vårt land. Medborgare behöver nödvändigtvis inte besluta om alla frågor, det viktigaste är att man tar tillvara på de åsiktsströmningar och diskussioner som genereras av den folkliga deliberationen och att dessa fungerar som ett underlag för politiska beslut. Ett samhälle som fungerar utan dessa inslag tenderar att bli ett elitstyrt samhälle som förbiser folkets demokratiska potential.

Litteratur

Böcker och avhandlingar

Bergström, Göran och Boréus, Kristina (2000) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur

Björnsson, Gunnar et al (1994) *Argumentationsanalys*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur

Bohman, James (2000) *Public deliberation. Pluralism, complexity and democracy*. Massachusetts: MIT

Daun, Åke (1997) *Den europeiska identiteten. Sverige och Italien. EU och framtiden*. Stockholm: Rabén Prisma

Dryzek, John S (2000) *Deliberative democracy and beyond*. Oxford: University press

Gripsrud, Jostein (1999) *Mediekultur Mediesamhälle*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos

Kroon, Åsa (2001) *Debattens dynamik. Hur budskap och betydelser förvandlas i mediedebatter*. Linköping: Tema Kommunikation

Lewis, Justin (2001) *Constructing public opinion. How political elites do what they like and why we seem to get along with it*. New York: Colombia University Press

Nord, Lars (2001) *Vår tids ledare. En studie av den svenska dagspressens politiska opinionsbildning*. Stockholm: Carlsson Bokförlag

Nord, Lars (1997) *Spelet om opinionen. Möten mellan makthavare, medier och medborgare*. Lund: Studentlitteratur

Petersson, Olof och Carlberg, Ingrid (1990) *Makten över tanken*. Stockholm: Carlssons förlag

SOU 2000:1 (2000) *En uthållig demokrati. Politik för folkstyrelse på 2000-talet.*

Strömbäck, Jesper (2001) *Gäster hos verkligheten. En studie av journalistik, demokrati och politisk misstro.* Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium

Strömbäck, Jesper (2000) *Makt och medier. En bok om samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska maktavarna.* Lund: Studentlitteratur

Thompson, John B (2001) *Medierna och moderniteten.* Göteborg: Boförlaget Daidalos

Ådahl, Martin & Eklund, Jörgen (2003) *Allt om EMU.* Stockholm: SNS Förlag

Bilaga 1. Uppdelning av aktörer

	Datum	Författare	Ämne
1	2003-09-09	Stig Malm, Kenth Petersson	"Talet om neutralitet drar löje över LO"
2	2003-09-09	Andersson, Palmgren, Pershagen mfl.	Repliken: "38 professorer ville inte skriva under hälsoartikeln"
3	2003-09-09	Inger Österdahl	Repliken: "Vår skyldighet att införa euron försvinner inte"
4	2003-09-09	Mats Persson	Repliken: "Prinsessan Madeleine är en hälsorisk"
5	2003-09-06	Leif Lewin	"Demokratin är viktigare än välfärden"
6	2003-09-05	Roger Mörtvik, Irene Wennemo	LO- och TCO-chefer: "Riskabelt äventyr att gå med i EMU"
7	2003-09-03	Anne Hammarström mfl.	"Euron ger svenskarna sämre hälsa"
8	2003-09-02	Anders Ohlshov, Karin Olofsdotter	"Euro-riskerna störst i norr"
9	2003-09-02	Johan Lönnroth	"Vi är ense i mycket men röstar olika"
10	2003-09-02	Maria Östberg Svanelind mfl.	S-kvinnor protesterar: "Anna Lindh är utsatt för grovt påhopp"
11	2003-09-01	Göran Tunhammar, Wanja Lundby Wedin mfl.	"Euron ger ökad trygghet för löntagarna"
12	2003-08-31	Göran Persson, Lars Leijonborg	"Ett nej gäller till år 2013"
13	2003-08-31	Sören Wibe, Georg Andersson	"Lindhs utspel saknar motstycke i svensk partiets historia"
14	2003-08-30	Kenneth Kvist	"Vänstern tjänar på ett ja"
15	2003-08-28	James Foreman Peck mfl.	"Persson har fel om euron"
16	2003-08-28	Pehr G Gyllenhammar	Pehr G Gyllenhammar: "Nejsidan blir alltför generöst behandlad"
17	2003-08-26	Anna Ekström, Håkan Jonsson	Repliken: "Visst blir Sverige en fripassagerare"
18	2003-08-24	Åke Daun	"Högmod bakom euromotståndet"
19	2003-03-23	Alexander Bard, Christian Gergils, Channa Bankier (Liberala högern och frihetliga vänstern)	"Jasidans strategi hotar euroanslutningen"
20	2003-08-19	Carl Bildt	"Euron är bara ett steg på vägen"
21	2003-08-19	Andrew K Rose	"Eurons effekter på handeln kan vara stor"
22	2003-08-16	Lasse Berg	"Författaren Lasse Berg: "Säkerhetspolitik betyder inte bara kanoner"
23	2003-08-14	Rutger Lindahl. Daniel Naurin	"Starkt EU-inflytande även utan euron"
24	2003-08-13	Lars Nord, Jesper Strömbäck	"Jasidan i samma fälla som moderaterna"
25	2003-08-10	Olof Petersson	"Nej till Euron inget skydd för välfärden"
26	2003-08-07	Drude Dahlerup, Jesper Jespersen	"Poltiska argument gav danskt euronej"
27	2003-08-03	Göran Persson	"Så vill vi driva EU:s utveckling"
28	2003-08-02	Bo Malmberg	"Jasidan har misstolkat sin handelsguru"
29	2003-07-31	Per Hörnsten	"Övertaget för nejsidan är bedrägligt"
30	2003-07-30	Assar Lindbeck	"Oklokt att bli medpassagerare i EU"
31	2003-07-29	Bruno Kaufmann	"Tre av fyra väljare välkomnar eurovalet"
32	2003-07-21	Jan Eliasson	Sveriges USA-ambassadör: Omvärlden väntar på vårt ja till euron
33	2003-07-16	Jonas Sjöstedt	Jonas Sjöstedt (v): "Vi är eniga med regeringen om inflationen"
34	2003-07-13	Göran Persson, Wanja Lundby Wedin	"Vi blir överens om EMU-buffert"
35	2003-07-12	Jan Andersson, Göran Färm	"Ta avstånd från vänsterns politik"
36	2003-07-05	Lars Calmfors	"Falska löften om ökad sysselsättning"
37	2003-07-04	Caroline Trapp, Gunvor Engström, Agneta Dreber	"Nejsidan skadar landsbygden"
38	2003-06-28	Arja Saijonmaa	"Säg ja till euro eller lämna EU"
39	2003-06-25	Carl Tham	"EMU begränsar demokratin för evigt"
40	2003-06-23	Bror Perjus mfl.	"Nejsägarna sviker global solidaritet"
41	2003-06-07	Anders Ferm	"Euroja som att knyta jollen till "Titanic"

Bilaga 1. Uppdelning av aktörer

	Indelning	Partitillhörighet	JA/NEJ till EMU	Längd
1	organisation		NEJ	83
2	professor		JA	32
3	professor		JA	20
4	professor		JA	9
5	professor		NEJ	102
6	organisation		NEJ	36
7	professor		NEJ	69
8	företag		NEUTRAL	71
9	politiker	Vänsterpartiet	NEJ	28
10	politiker	Socialdemokraterna	JA	19
11	organisation		JA	74
12	politiker	Socialdemokraterna, Folkpartiet	JA	65
13	politiker	Socialdemokraterna	NEJ	19
14	politiker	Vänsterpartiet	JA	58
15	professor		NEJ	59
16	företag		JA	27
17	organisation		JA	24
18	professor		NEUTRAL	66
19	författare, konstnärer, kulturarbetare		JA	62
20	politiker	Moderaterna	JA	99
21	professor		JA	22
22	författare, konstnärer, kulturarbetare		JA	18
23	professor		NEJ	81
24	forskare		NEUTRAL	40
25	forskare		NEUTRAL	87
26	professor		NEUTRAL	92
27	politiker	Socialdemokraterna	JA	88
28	forskare		NEJ	96
29	företag		JA	67
30	professor		JA	79
31	företag		NEUTRAL	88
32	ambassadör		JA	38
33	politiker	Vänsterpartiet	NEJ	17
34	politiker, organisation	Socialdemokraterna	JA	80
35	politiker	Socialdemokraterna	JA	25
36	professor		JA	92
37	organisation		JA	60
38	författare, konstnärer, kulturarbetare		JA	105
39	politiker	Socialdemokraterna	NEJ	68
40	organisation		JA	83
41	ambassadör		NEJ	82
				2265